ТРИДЕСЕТЬ ГОДИНИ НАЗАДЪ.

ИСТОРИЧЕСКИ ЗАПИСКИ

по

ПЪРВОТО МАКЕДОНСКО ВЪЗСТАНИЕ

прѣзъ 1876 год.

отъ

К. п. Стояновъ.

Печатница „Изгрѣвъ“—Кюстендилъ
1903 год.

www.dlib.mk

К. 883/75

www.dlib.mk

www.dlib.mk

Кюстендилъ — печатница „Изгрѣвъ“, № 8.

www.dlib.mk

www.dlib.mk

www.dlib.mk

СКОПІЕ

I.

Предисловни събития на възстанието.

Произшествието въ кѫщата на Атанасъ Станковъ, като поводъ за обширни процеси. — Пратеникътъ на софийския паша. — Личностьта на воинъ Стояна Разловски. — Млада идея въ стари мозъци.

Между планинитѣ Голакъ и Средна, отъ памтивѣка облѣчени въ джбови и букови дървета, бистро и бързо се промъква рѣката Брѣгалница. Тукъ, на еднакво почти растояние отъ околнитѣ Пѣянецъ, Кочанско и Малешево, на голѣмия солунски пѫть се намира селото Разловца. Населението на това село е изключително българско и това е способствувало до голѣма степень да запази то своята самобитность: мѫжетѣ тукъ се отличаватъ съ своето юначество, което се вижда при пръвъ погледъ по тѣхното тѣлосложение и геройска носия, женитѣ — съ своята хубость. Единъ день, това бѣше презъ половината на 1874 год., по пѫти къмъ селото Разловца се движеха четирма конници. Тѣ скоро влѣзоха въ главната селска уличка и се установиха предъ коджабашийския домъ. Тѣзи отъ разловчани, които ги бѣха видѣли, твърдѣха, че единиятъ отъ тѣхъ билъ очевидно нѣкой голѣмецъ, а останалитѣ — прости заптиета, негови спѫтници. И тѣ не се лъжеха: скоро послѣ това всички селяни бидоха повикани при „голѣмеца", който ималъ да имъ

www.dlib.mk

говори по нѣкаква си важна работа. Но що бѣше това въ дѣйствителность? Прѣди една година въ кѫщата на селянина Атанасъ Станковъ, богатъ човѣкъ, стана едно много обикновено, но печално събитие. Единъ день, когато той бѣше занятъ съ кърскитѣ си работи, у неговата кѫща гостуваха двама турци: единиятъ спахия, другиятъ падарь. Тѣ веднага хвърлиха око на неговата дъщеря Петра и споразумѣнието между двамата почтени гости не трая дълго слѣдъ това: момичето стана трудно. При раждането на дѣтето се намѣрили двама хора, които сполучили да го откраднатъ, отнесли го въ черква, кръстили го съ име Никола и го прѣдали на доилката Злата Гощьоска, която доеше въ сѫщото врѣме своето малко. Турскитѣ чиновници, обаче, заповѣдаха да се повърне новороденото на майката, а тя да го погуби дѣ и какъ намѣри. Така и стана. Но Петра, силно подържана отъ селския свещеникъ, подаде жалба до кюстендилския сѫдъ. Свещеникътъ Стоянъ Разложски бѣше човѣкъ ръшителенъ, богатъ и въ сѫщото врѣме справедливъ. Колчемъ сѣднеше на разговоръ прѣдъ нѣкое събрание, той почваше да дава своитѣ религиозни поучения. Ала обикновено той почваше отъ себе си и то само колкото да отбѣлѣжи, че поповетѣ не помагатъ на народа си, който ги храни и безъ който тѣ не могатъ да живѣятъ. Особенно го сърдѣха извѣстни географически наименования отъ околноститѣ, плодъ богъ знае на каква народна мисъль, за виновници на които той пакъ считаше своитѣ събрата. „Дъ да чуя, казваше отецъ Стоянъ, Попова чешма, Поповъ кладенецъ, мостъ или пѫть и пр.? Не, намѣсто туй слушамъ най-често да се говори за Попова ливада, Попова нива,

www.dlib.mk

планина, тепавица, воденица и други.“ Освънъ това неговото недоволство засѣгаше всички богаташи, които, „за едно турско кафе прѣдаватъ цѣло село“. А пакъ хулеше на поразия прѣкупницитѣ на десетъка, които не облагаха споредъ състоянието на произведенията и количеството на земята, а налагаха толкова данъкъ, колкото си щѣха. Произшествието съ родилката Петра даде поводъ да се подаде една обща жалба противъ десетъчнитѣ несправедливости и насилванията на нѣколко моми. Дѣлото бѣ заведено въ Кюстендилъ и то се протака по-вече отъ година и половина. Попъ Стоянъ дереше гърлото си прѣдъ правителството, обаче кюстендилскиятъ сждъ не издаваше удовлетворително рѣшение и за извършеното злодѣяние, колкото за лице, бѣ прѣдвидено едно нищожно наказание. Недоволенъ отъ тая прѣсѣда, попъ Стоянъ отиде непосрѣдствено прѣдъ пашата въ София, изложи въ единъ дѣлъгъ харзувалъ всичкитѣ подробности на прѣдмета и го моли въ. сжщото врѣме да изпроводи свой повѣреникъ въ селото, който да изслѣдва работата и му донесе най-достовѣрни свѣдения. По това искание пашата изпроводи единъ муфетишинъ, този сжщия, който, както видѣхме, дойде въ селото Разловца.

Скоро селянитѣ, дошли отъ кърска работа, се събраха срѣдъ селото и се губѣха въ догадки върху прѣдмета, за който бѣха повикани. Най-послѣ пратеникътъ все думата и, обрѣщайки се къмъ първенцитѣ на селото, заяви, че ако се оправдае тѣхната жалба, макаръ злодѣянието да принадлежи на единъ спахия, или попикъ, или какъто и да билъ правителственъ човѣкъ, — той ще бѫде справедливо наказанъ.

www.dlib.mk

— Ние, които живѣемъ подъ сѣнката на нашия царь, баща Султанъ Абдулъ Азисъ Ханъ, всички еме синове негови. Както ние се отнасяме къмъ нашитѣ челяди, така и Н. И. В. Султанъ Абдулъ Азисъ Ханъ трѣбва да желае доброто на всички ни еднакво.

Почудиха се мнозина отъ присѫтствуващитѣ при тѣзи думи излѣзли отъ устата на единъ турчинъ. На втория день муфетишинътъ биде поканенъ на вечера у попъ Стояна и той прие да дойде самъ, безъ тримата запиета. Слѣдъ вечерата той попита домакина на кѫщата, сѫдилъ ли се е другъ пѫть съ правителствени хора; отговорѣтъ бѣше, че се е разправялъ много пѫти, но за малки работи, по-вече по българо-гръцкия черковенъ въпросъ.

— Този въпросъ е другъ, дѣдо попе,—продѣлжи паповиятъ пратеникъ:—Тогава правителството само помагаше, защото до извѣстна степень то бѣ принудено на това и, отъ друга страна, имаше интересъ да държи къмъ себе си една отъ двѣтѣ нации, когато иска да ослаби другата. Но въ настоящия случай ти се оплакваш отъ турци и, за нещастие, пакъ на турци. Това е безсмислено. Истинскиятъ пѫть, по който вие ще добиете вашето право е едно общо възстание.

Отче Стоянъ се вкамени при послѣднята фраза на своя събесѣдникъ.

— Дѣдо попе, погледни ме хубаво, — каза послѣдниятъ:—азъ съмъ вашъ братъ; нима не можешъ да различишъ въ мене нищо българско?

— Като български учитель,— почна историята си той:—азъ се движехъ въ революционната

www.dlib.mk

сфера. Съ единъ конь, наговарень съ двѣ празни бурета, азъ единъ день се възкачвахъ по Старопланинския Петроханъ и самоувѣрено отговаряхъ на тия що ме запитваха, че отивамъ, като кираджия за вино, до Берковица. Обаче мене ме уловиха и . . ., но не питай по-нататъкъ . . .

Той прѣкъсна разказа си и съ голѣма мжка гледаше да прѣнесе разговора върху други прѣдметъ. Попъ Стоянъ падаше при всѣка негова дума отъ удивление въ още по-голѣмо удивление. Отъ тая минута въ него се зароди нѣщо ново; каквото бѣ прѣживѣлъ и непосрѣдствено извлѣкълъ отъ живота, сега той го видѣ прѣдъ себе си, като разрѣшение на една трудна задача, на която не е можалъ да отговори прѣзъ цѣлия си животъ. Попъ Стоянъ бѣ старъ, но той видѣ младата идея за възстание.

II.
Приготовление.

Срѣщата на въоръжението. — Кои и съ каква цѣль прѣкупватъ десетъка на с. Разловца. — Апостолъ Отецъ Генадий. — Солунъ като културенъ центъръ на съмишленицитѣ. — Приготовителитѣ се връщатъ обратно въ с. Разловца.

Настжпи хилядa осемстотинъ седемдесеть и шестата година. Още отъ зимата, като вѣтъръ се пронесе вѣстьта между населението, че тая година ще има възстание, но незнайно какъ и гдѣ. Тази новина се прѣдаваше отъ уста на уста и се държеше подъ камъкъ. По-ученитѣ, по-заможнитѣ започнаха да разговарятъ, всѣха да бесѣдватъ. Случеше се да се събератъ 5—10 души и прѣдметътъ за разговоръ самъ доходжда на устнитѣ имъ. Старитѣ почне да разправя

www.dlib.mk

какъ билъ слушалъ нѣкога, че рускитѣ царе имали отъ старо клѣтва да освободятъ християнския свѣтъ отъ турцитѣ. Това врѣме, както изглежда, трѣбва да е дошло; но за това е нужно да се вдигне възстание. Другъ пѣкъ на това отгоръ добави, че наистина е дошелъ часътъ за възстание, но то изисква много пари и оржжие, каквото се намира само у турскитѣ търговци. Тия спѣнки, обаче, лесно разрѣшава другъ отъ бесѣдващитѣ, който имъ доказва, че нашитѣ български юнаци и съ ръжласяли пищови ще съумѣятъ да си набавятъ оржжие и джепане отъ самитѣ турци. —Нѣкой си чичо Боьо,—имъ разправя той: – билъ сиромахъ човѣкъ, пастиръ въ планината, но добъръ юнакъ, 25 годишна пора. Това било въ врѣмето когато нашитѣ дѣди и бащи много патѣли отъ арнаутитѣ. Земята на тѣзи е слаба, та тѣ по-вече изкарвали прѣхраната си съ грабежъ. Единъ день на колибата на нашия пастиръ, който пасѣлъ козитѣ си, дохаждатъ двама добрѣ въоржжени арнаути. Боьо ги посрѣщналъ, въвелъ ги въ кошарата и гледа, сиромахътъ, не може да се нагледа на оржжието имъ. Много се искало на чичо Боьо да носи такова оржжие, за това страшно докривьло на душата му и внезапно въ неговата бѣдна глава блъснала една рѣшителна идея; жилото на тая идея го накарала енергически да подскочи. Той застаналъ прѣдъ своитѣ почтени гости и имъ изказалъ своето дълбокомислено сжждение, че сега сж врѣмена лоши, опасни и за силни и за слаби.—Дано никакво зло да не ви ви сполети, . . . ама кой знай. . . . — казалъ той въ заключение.

На това негово мнѣние агитъ се опитали да отпърнатъ съ насмѣшка но нашиятъ овчарь

www.dlib.mk

незабѣлѣзано възвилъ тоягата си, завъртѣлъ я и като вихрушка я стоварилъ върху главата на единия отъ тѣхъ. който тъкмо тогава го увѣрявалъ и му доказвалъ, че и сто души да имъ излѣзатъ насрѣща, тѣ двамата нѣма да трѣпнатъ. Тази сопа е била една порядъчна върлина, каквито се употрѣбяватъ по планинитѣ намѣсто маша и лопата при опичане на хлѣба и се славятъ съ името „ватралъ". Моментално Боьо се извръща и съ единъ страшенъ ударь поваля и другия смаенъ гостъ на земята. У тѣхъ той намѣрилъ богатство много, което нѣма да забравятъ и правнуцитѣ му. — Тъй че, на добъръ юнакъ, привръшва убѣдителю расказвачътъ, и най-лошото оржжие служи, а, нали оржжието само̀ не работи, на слабия и най-доброто оржжие не принася полза.

— Море, съ празна ржка, — възразява чичо Цоне, — змия не се лови: — ржката ще ти отиде и змията пакъ жива ще остане. Трѣбва оржжие, а и юнаци, които да го употрѣбяватъ.

— Това възстание,— добавя другъ: — не е лесна работа; трѣбва да обмислимъ добрѣ дали ще можемъ да дадемъ едно такова възстание, що не се е съ очи видѣло, нито се е чуло. Ние сме далечъ отъ нашитѣ духовски проповѣдници, не можемъ да се споиваме съ Ромжния и Сърбия и нѣмаме познанство освѣнъ съ дѣдо Илья; и не се знае дали ще можемъ да подържаме дълго възстанието за да ни дойде помощь отъ войводитѣ изъ Сърбия и Ромжния.

— Ехъ, мой брате, — възразява другъ пораждителенъ: —единъ селянинъ, твой съсѣдъ, чакалъ на не знаенъ конь ще дойде, а камо ли

СКОПІЕ

да чакаме нѣщо изъ далечнитѣ държави, като Сърбия и Ромжния. Зеръ, турцитѣ ще имъ оставятъ пжтищата свободни, като на търговци, да дойдатъ тъкмо когато ни трѣбватъ. Помнете ми думитѣ, дордѣ да ни дойде помощь, нашитѣ глави много има да видятъ, безъ да знаятъ даже въ чужбина за това, както и ние не знаехме и не сме чули, когато се освобождаваха сърби и ромжни.

И тъй, едни бѣха на мнѣние, че ние, робитѣ, сами нищо не можемъ да направимъ на Турция. Ще убиемъ нѣколко души турци, и насъ ще убиятъ; нищо по-вече. Но това мнѣние падаше всѣкога подъ възражението, че турцитѣ ни убиватъ всѣки день, но незабѣлѣзано, единъ по единъ; че, ако ни изтрѣбятъ наведнжжъ, не сме пшеница, дѣто се казва, да огладимъ свѣта. Бащитѣ ни и чичовцитѣ ни бѣха мирни хора, тѣ не трепѣха; отъ своя смъртъ ли умираха, до колко години доживѣха? Защо баремъ да не мремъ за свой родѣнъ дългъ; не трѣбва ли да убѣдимъ чалмитѣ, че българина по добрѣ умѣе да коли?

Прѣзъ 1875 г. попъ Стоянъ отиде въ Солунъ при зета си Димитръ п. Георгиевъ Беровски, който се прѣслѣдваше отъ правителството по черковнитѣ въпроси. Тукъ тѣ направиха първото съглашение по възстанието. Беровски тогава нѣмаше готови пари съ себе си и опълномощи дѣдо си попъ Стояна да продаде нѣщо отъ недвижимитѣ му имоти въ Берово и му изпрати сумата. Попъ Стоянъ имаше голѣма честь, той бѣше спечелилъ довѣрието на всички къмъ себе си и направи всичко, както му бѣше поржчано. Между това, Константинъ п. Стояновъ, Поне Спасевъ и коджабашията Нико дойдоха въ Ко-

www.dlib.mk

стендилъ да прѣкупятъ за обща смѣтка на селянитѣ десетъка на с. Разловца. Това бѣше направено съ цѣль да не дохаждатъ спахии въ селото и да не разбератъ за приготовленията. Отъ друга страна, тѣ причиняваха голѣми разноски на селянитѣ тѣй като всѣки пѫть биваха съпровождани най-малко отъ десетина души кафеджии, писари, сеизи, чибукчии и пр. Слѣдъ много мѫчнотии, а главно, благодареніе на 50 турски лири подкупъ прѣдъ Зейнелъ бега, прѣкупа на десетъка остана върху селянитѣ. Поржчители на селото станаха Костадинъ п. Стояновъ и Цоне Спасевъ; обаче, това поржчителство бѣше недостатъчно и окончателното прѣкупване стана слѣдъ друга втора гаранция отъ двамата кюстендилски жители Христо Стояновъ Векиларчевъ и Димитръ Топузовъ. Между това, п. Стоянъ повика десетина души селяни отъ Разловца, халжи Атанаса отъ с. Драгобраща, Цоне Данчовъ отъ Кочанско и др. и направиха едно съвѣщание по набавянето на оржжия. Олово и барутъ рѣшиха да достави п. Стоянъ отъ Д. Друмарски изъ Кюстендилъ и отъ Стефанъ Стояновъ изъ гр. Виница, Кочанско; оржжие и джепане да се набави чрезъ нѣкой селянинъ отъ единъ турчинъ въ Нехчево. Тоя нехчовецъ има неблагоразумието да разгласява причинитѣ по които му се харчеха голкова много пушкитѣ; ала скоро щѣ разбра, че въ интереса на своята търговия трѣбва да мълчи, което нѣщо го отърва дѣже отъ нѣщо повече: макаръ да бѣше турчинъ, той цѣлше насмалко да намаже нѫжето

Прѣзъ декември 1875 г. поп Стоянъ намисли да изпрати собственния си синъ Костадина и Коте Карчовъ въ Солунъ, за да наба-

www.dlib.mk

вятъ още нужнитѣ оржжия. За тая цѣль той имъ даде осемь отъ най-добритѣ свои крави, два вола, два товара масло, нѣколко кожи и двамата мними търговци заминаватъ за назначението си. Тѣ стигнаха въ Солунъ и се настаниха въ именуемия „Ташъ Хани". Продадоха кравитѣ, скоро се похарчи маслото и мешинитѣ, обаче нашитѣ търговци сѣ продължаватъ да се въртятъ изъ кюшетата на честната странноприемница. Цѣлъ мѣсецъ съдържателътъ, богобоязливъ елинъ, ги дебне: нѣщо купуватъ, нѣщо продаватъ, постоянно идватъ и излизатъ нѣкакви хора, по цѣли нощи приказватъ — и сѣ прикрито. Отъ тия, които ги посѣщаваха ще споменемъ Костандия, п. Иванъ и Алекси п. Георгиеви, Стоянъ Цоцовъ, Гоге Ширтовъ, п. Петръ Солунски, Баба Недѣля и дъщеря ѝ Станислава Карайванови и братя Еврови. Единъ день ханджията влиза въ стаята на двамата търговци и, слѣдъ като имъ изказалъ своето удивление по прѣдмета на тѣхното особено водене на търговията, той имъ обяснилъ какво трѣбва човѣкъ прѣди всичко да гледа интереса си и свършилъ съ заявлението, че, ако не му направятъ добрината да си излѣзатъ отъ неговата гостилница, ще яви на градоначалника Алай-бея. Но и въ другия ханъ, дѣто се настаниха, тѣ не бѣха свободни отъ подобни подозрѣния. И тамъ тѣ имаха чести случаи да изпитатъ особеното вниманіе на полицията. Както и да е, въ три мѣсеци отгорѣ, бидоха накупени достатъчно револвери и двуцѣвни пушки; направи се даже едно свилено знаме, което трѣбваше да се развѣва надъ Малешевскитѣ и Осоговски планини. Това знаме прѣдставяваше единъ огненъ лъвъ безъ корона, върху жълто поле. То бѣше красива изработка на учителкитѣ баба Не-

www.dlib.mk

дъля и дъщеря й Станислава Карапанови. И днесъ още то се съхранява отъ Дим. Беровски. Тъзи учителки по-прѣди учителствуваха въ Воденъ, дъто бивaха подлагани на много гонения отъ страна на гръцкия солудски владика, който настоятелно искаше да убѣди воденци, че него трѣбва да слушатъ и че тѣмъ сж нужни само гръцки учители.

Настжпи седемдесеть и шестата година. Тукъ нищо не знаеха за революционнитѣ брожения, които ферментуваха прѣзъ тая знаменита година въ Северна и ЮжнаБългария. Прѣзъ м. мартъ при приготвителитѣ въ Солунъ се яви извѣстнията въ софийско отецъ Генади, който бѣ обиколилъ цѣла България, ходилъ въ Сърбия, Измиръ, Цариградъ и др.; п. Петръ Солунски му повѣри за приготовленията, които се върнеха вѣтрѣ въ Солунъ и го накара непрѣмено да се стави и разговори съ съмишленицитѣ. Въ тѣзи разговори отецъ Генади имъ откри, че цѣла България и Тракия сж готови и прѣзъ май ще вдигнатъ силни възстания. На п. Петра се искаше да покаже какви приготовления ставаха и въ Македония за това тъ отидоха въ Велесъ, дъто устроиха едно събрание, което, за жалость, бѣ тутакси прѣкъснато по милостьта на нѣкоя прѣдателска личность и п. Петръ Солунски едва можа да достигне до Солунъ, безъ да донесе нѣкакви положителни свѣдения; а отецъ Генади се спаси отъ прѣслѣдванията на турцитѣ само върху сръбската територия.*) И така, проповѣдникъ освѣнъотецъ Генадия въ Македония не е имало, или пъкъ ние

*) Това и други подобни нему обстоятелства трѣбва да бждатъ отбѣлѣзани като твърдѣ чести атрибути на онова врѣме, които причиняваха много жалителни перепепции въ интелигентъ-

www.dlib.mk

не сме имали възможность да го узнаемъ. Самото време, обаче, съ своитѣ сложно-ситуирани обстоятелства бѣше най-добрият агитаторъ на идеитѣ отъ тая революционна ера. Думата ни е за възстанието въ Херцеговина, което оказа силно влияние надъ умоветѣ на робитѣ. Геройскитѣ подвизи на Херцеговинскитѣ патриоти тукъ се цитираха съ горещо съчувствие; и нашитѣ приготвители въ Солунъ бѣха свидѣтели при докарването на ранения аскеръ отъ полесраженията на Херцеговина. Ние можемъ даже да отидемъ по-далеко въ нашитѣ сжждения безъ да бждемъ обвинени въ парадоксалность, като на сжщото херцеговинско възстание отдадемъ и онова хроническо единство, което ни дава историята на българскитѣ възстания отъ тая епоха. Съ какво друго можемъ да си разтълкуваме факта, споредъ който нашето възстание и онова на Срѣдна Гора възникнаха въ едно и сжщо врѣме безъ да имать никакви сношения помежду си? Самитѣ събития, повтаряме, бѣха най-добрият агитаторъ на идеитѣ отъ онова врѣме.

нитѣ слоеве на обществото. Пишещия тия възпоминания по сѫщия поводъ много пжти е ималъ случай да си спомня думитѣ на Димитъръ Томовъ Македонски, просвѣтенъ и виденъ на врѣмето си учитель въ Кюстендилъ, замѣсенъ тоже въ революционни подвиги — който въ една бесѣда съ сина на п. Стояна и дякона Рафаила въ Кюстендилската митрополия бѣ изтъкналъ нуждата отъ много народъ, безъ който всѣка революция е осѫдена на гибель. Тази революция, обаче, като първа за нашето племе носеше имено тоя отпечатъкъ: Приемайки въ съображение небългарския сложението на българина къмъ всѣкакъвъ видъ повторство, като се знае, отъ друга страна още скитлтиранъ, бреме, самоуверенъ характеръ на тогавашната революционна агитация и херметическата изолированость на възстаническитѣ локали отъ всѣка външна подкрѣпа, — всѣки добъръ наблюдитель можеше да предвиди алѣтъ на революцията. Ние, които отстоимъ на четиритѣ вѣка отъ ония революция, тъй можемъ и смѣемъ да разсѫждаваме, но предъ 25 години не бѣше тъй; тогавашното reflechir значеше flechir.

www.dlib.mk

Властитѣ въ Кюстендилъ сѣкашъ подушиха приготовленията въ с. Разловца, вследствие на което п. Стоянъ биде повиканъ. Попитаха го за много нѣща и въ заключение му заявиха, че тъй като неговия синъ Костадинъ отсѣтствуваше като поржчитель за откупа на селския десетъкъ, — тѣ него ще считатъ за отговоренъ подиръ сина му, въ случай че не желае да го поискатъ по административенъ начинъ отъ солунскитѣ власти. Това бѣше заблаговрѣменно направено съ цѣль да бждатъ прибрани десетъчнитѣ пари за избѣжение отъ всѣка непрѣдвидена опасность. П. Стоянъ даде исканото обѣщание за изплащането, върна се въ селото и разясни всичко по-подробно на селянитѣ, които въ отговоръ му напомниха негови нѣкогашни обѣщания, че той ще плати десетъка, но тѣ да си набавятъ сами по нѣщо отъ оржжие. Попъ Стоянъ бѣше човѣкъ съ пълно довѣрие, за това при първо поискване кюстендилскиятъ митрополитъ Иларионъ му зае 4000 гроша; други 4000 гроша той зае отъ единъ богатъ турчинъ отъ с. Црѣвникъ по име Молла Единъ. Тукъ му е мѣстото да отбѣлѣжимъ, че въ това приготовление не сж се практикували никакви революционни контрибуции върху населението и че обдрѣжкитѣ на възстанието лежеха изключително върху гърба на нѣколко души състоятелни селяни, имотни личности, а главно на п. Стояна Разловски. Като доказателство на това може да служи акътъ за откупването на десетъка, който актъ пасивно имаше за цѣль да помогне за въоржжението на селянитѣ. Ето и самия записъ даденъ отъ п. Стояна на покойния Митрополитъ Илариона:

www.dlib.mk

4000 гроша.

Само четири хиляди гроша.

Азъ, отдолу подписаний-тъ свещеникъ зомамъ отъ Негово Високопреосвещенство Г-на Г-на Илариона въ здѣшъ горѣреченото число гроша, кои-то щѣ ми върна назадъ единъ мѣсецъ отъ днесъ. А за по-голѣмо негово увѣреніе, че щѣ му ги върна слѣдъ единъ мѣсецъ отъ днесъ давамъ му настоящий-тъ си задължителенъ записъ и се подписвамъ.

23 февруарий 1876 год., Кюстендилъ.

Платецъ: папазъ Стоянъ
отъ село Разловца.

При приготовителитѣ на възстанието се навърташе единъ старецъ отъ Мелнишко, по име дѣдо Иванъ, който живѣеше въ Солунъ отъ нѣколко години и не можеше да се върне въ родното си мѣсто. Ръшителенъ и много добъръ стрѣлецъ, дѣдо Иванъ, като дѣте имаше слабостьта да се хвали. Нито день не минаваше безъ да се ознаменува съ нѣкой новъ планъ за възстание отъ дѣдо Ивана. Колчемъ кръвьта у младитѣ закипѣше и почнѣха да бесѣдватъ по бѫдещитѣ херойчни подвизи, що ги очакваха, нашия старецъ скачаше отъ ентузиазъмъ и имъ доказваше съ най-убѣдителна самоувѣреность, че ако той не е, нищо тъ не могатъ сами да направятъ. Споредъ данитѣ на дѣдо Ивана, негова „пушка карамфиля“ гърмѣла на два гласа и убивала по петима турци наведнажъ.

— Ехъ, вие сте дѣца още, — казваше дѣдо Иванъ: — единъ турчинъ не можете да убиете, ама дѣдо ви да имъ подпали карамфилята, че да видите какъ се чистятъ турчаги.

Така дѣдо Иванъ приказа нѣколко дена весело. Но сега той сѣди умисленъ. Запалилъ е малка чубучка и слуша — нѣщо младитѣ приказватъ скришомъ отъ него.

www.dlib.mk

— Нашето приготовление е страшно, — се издаде гласътъ на единъ отъ говорящитѣ: — седимъ въ Солунъ, дѣто има силенъ паша, който само ако подуши нѣщо, всичко ще загине. Турция е силна държава, пъкъ нашата работа не е като при Дунава: фесътъ се червенѣе при бѣлия Дунавъ. Като пилци ще ни изтрепятъ.

Не се досѣти бѣдниятъ старецъ за хитростьта, която му заложиха тия млади хора, за да го изпитатъ; той цѣлъ трѣперѣше.

— Ахъ душмани,—казва съ задавенъ гласъ и става на крака: — не ви ли думахъ че нищо не можемъ да направимъ; само ще изгинемъ напразно. За мене, както и да е, навъкувалъ съмъ се, но за васъ младитѣ ми е жалъ.

— Не слушай тия страхливци, — го насърчава другъ отъ младитѣ: — като направимъ възстанието, ще помамимъ турцитѣ въ една пусия, ще наредимъ добри юнаци и тогава, като окървавимъ цѣли хенделци и скали, ние ще се видимъ господари на нашето отечество, малко но хубаво.

— Слушайте мене,—каже дѣдо Иванъ:—азъ ще бжда на първо мѣсто въ пусията, ама да ми напълните карамфилята съ дремлии, не съ куршумъ: куршумътъ убива само единъ, а дремлиитѣ много. На да не смѣе нѣкой да хвърли пушка прѣди дѣдо Ивана! Най-първо азъ ще хвърля; хемъ ще мѣра право въ очитѣ, па тогава: ха, бра дѣдови,—ще ви кажа:—елате колете клѣти турци, като осветени кокошки нощна доба. И ако остане нѣкой живъ, ще има да разправя за дѣдово-Иваново гърмене.

www.dlib.mk

Единъ левентъ отъ горѣ на това му изпѣ на дѣдо Ивана: —

„Огмѣтна лудо пушка шарена,
„Та удари лудо мома Румена:
„Телли куршуми въ клетото сърце,
„Дребни дреммли въ бѣлото гърло. . . .

Нѣколко потрѣби за възганието се изпратиха вече по разни кираджии изъ Солунъ; обаче работата съ револверитѣ и патронитѣ изискваше по-голѣма внимателность; тѣхъ трѣбваше нощно врѣме да ги прѣнасятъ двама отъ самитѣ съмишленици: Димитъръ Веровски и Коте Карчовъ. Тѣ взѣха единъ кираджийски конь отъ единъ пеячанинъ съ условие да му го прѣдадатъ въ с. Разловца. Минали Дойранско, Поройско, дошли на врѣхъ планината Бѣласица и коня имъ умира. Що да правятъ съ единъ товаръ отъ 100 оки! Приготвили една дървена сана и кое какъ го докъкли до подножието на планината. Огива единъ отъ тѣхъ да потърси конъ. Такъвъ скоро се намѣрилъ и заедно съ стопанина му донасятъ товара до с. Игуменецъ, дѣто размѣнили коня и зели още двама кираджии, защото ще вървятъ прѣзъ планината Ограженъ. Тѣзи, обаче, като помислили че това може да сж пари, (двамата пѣтници наистина криели съдържанието на сандъцитѣ, за което впрочемъ отпослѣ щѣли много да се разкайватъ) намислили да откраднатъ товаря. Това било нощно врѣме. Съ тая цѣль тѣ поостанали малко надирѣ отъ двамата другари, послѣ силно се спуснали изъ едно стрѣмно потайно мѣсто и скоро, като разгурили товаря, ви-

www.dlib.mk

дѣли че това не сж пари, а револвери, които тѣ не посмѣли да пипнатъ. Въ това врѣме другарить се досѣтили за измамата, но въпрѣки че носѣли по единъ револверъ въ пояса си, тѣ не се рѣшили да ги прѣслѣдвать въ тъмнината и прѣдъ видъ на нѣкоя засада отъ страна на киражжить, рѣшили да чакатъ разсъмването. Трудно можемъ да си прѣдставимъ какви мисли сж се трупали прѣзъ тия нѣколко часа въ главитѣ на нашитѣ пжтници. Тѣ тогава се разкаяли за дѣто не бѣха казали що именно носѣха, за да не възбуждать подозрение въ простить киражжии; отъ друга страна, още по-вече тѣ сж били смазвани духомъ отъ перспективата на отговорностьта прѣдъ дѣлото. При зорь тѣхнитѣ мисли били прѣкъснати отъ единъ изстрѣлъ; това билъ сигналътъ отъ страна на киражжитѣ, който нашитѣ другари разбрали и трьгнали по посоката отъ дѣто бѣ дошелъ. Слѣдъ малко тѣ наистина намѣрили товаря разтуренъ и двамата любопитни киражжии въ най-голѣма бъркотия. Работата била загладена по приятелски; тѣ продължили пжтя си и съ голѣми усилия и мжки най-послѣ оржжието бѣ донесено въ с. Разловца. Това бѣше прѣзъ мѣсецъ априли.

III

1876 година.

(Планъ въ възстанието. — Можене ли да се отлага повече то. — Село Разловца въ възстание. — Възстанието се разпростира до с. Митрошинци. — Какво става прѣзъ това врѣме въ с. Разловца. — Четата отъ с. Лаки. — Що става съ възстаницитѣ отъ Берово. — Правителствени мѣрки. — Повторно разорение на с. Разловца. — Какъ бѣ потушено възстанието. — Неблагоприятствующи обстоятелства на възстанието.

Въ политѣ на планината Голакъ има една хубава мѣстность, Кааджерджево, собственость

www.dlib.mk

на п. Стояна. Това място бѣше опрѣдѣлено за съвѣщание на възстаницитѣ. Тукъ тѣ взѣха едно рѣшение, което прѣслѣдваше главно организирането на възстанието. Споредъ това рѣшение Димитъръ Беровски трѣбваше да обиколи съ помощьта на една малка четица околнитѣ: Малешевско, Радовишко, Струмишко, Петрѣчко и Мелничко. Наврѣдъ той ще трѣбва да съобщи на мжжкото население да бѫде готово и щомъ чуитъ за възстанието да вематъ сами оржжието, а женитѣ дѣцата и стоката да доведатъ въ планинитѣ. Самиятъ планъ на възстанието бѣше да се повдигнатъ най-напрѣдъ пеячкитѣ села, послѣ да навлѣзатъ въ околнитѣ турски поселения, а главно Царево село и ги очистятъ отъ всѣкакъвъ турски елементъ. Слѣдъ това възстаницитѣ отъ Пиянеца ще прѣминатъ въ Малешевската область, дѣто ще се каже на българското население, че който не е съ насъ, той е противъ насъ и ще се гони еднакво съ турцитѣ; а турци колкото се намѣрятъ, ще бѫдатъ избити. Отъ тамъ възстаническитѣ сили трѣбваше да се опжтитъ за с. Берово, дѣто има една цѣла махала турска, която ще бѫде изгорена и слѣдъ като бѫде избито всичкото турско население ще се рекрутиратъ нови сили за подкрѣпление на възстаническото тѣло, защото тукъ българското население е по-голѣмо и готово да воюва за своята независимость. Така разширено, възстанието ще прѣмине къмъ с. Нехчево, дѣто около 700 кжщи сж турски и 100-тина пъкъ български съ мюдурлукъ, което сжщо тъй трѣбваше да се прѣдаде на сѣчь и пожаръ. Около първи май Димитъръ Беровски бѣше вече обиколилъ Малешевскитѣ планини — негдѣ нагласилъ, негдѣ

www.dlib.mk

не успѣлъ. и се готвѣше да замине къмъ осоговскитѣ планини за Пиянечкитѣ села. Но на 7 май, както бѣха събрани около 30 души на съвѣщание на опрѣдѣленото мѣсто надъ с. Разловца, прѣдъ тѣхъ ненадѣйно дойдоха нѣколко селяни и извѣстиха, че въ селото сж дошли спахии, тапиджии и пр. и викатъ селянитѣ да дойдатъ да си вематъ тапиитѣ. Тѣ, споредъ думитѣ на селянитѣ, сѣкашъ били подушили нѣщо по приготовлението, защото говорѣли, че ще изгорятъ селото и на мѣстото на кжщитѣ и колибитѣ ще бждатъ посѣти ниви съ ячменъ. Защо бѣха наистина тия заплашивания? Дали имаше прѣдателство нѣкакво по срѣдата? Само това се знае, че на сутриньта най-виднитѣ около десеть души селяни трѣбваше да бждатъ закарани и затворени въ Царево-село и че двѣ моми отъ селото били отбѣлѣзани отъ турцитѣ да се потурчатъ. Сложени така бързо и враждебно обстоятелствата и считайки за срамъ да оставятъ своитѣ братя да гиятъ по затворитѣ и челядьта си — потурчена, тѣ рѣшиха още сжщата нощь, срѣщу сжбота, да обяватъ възстанието. Така щото утрѣшния день трѣбваше за пръвъ пжть да огрѣе нашата земя нацапана съ тиранска кръвь. До срѣдъ нощь бѣха вече готови около 60 души и събрани чакаха опрѣдѣления часъ да влѣзатъ въ селото, за което имаше начертанъ особенъ планъ. Дванадесеть души трѣбваше да проникнатъ въ вжтрѣшностьта на селото и тукъ ще се раздѣлятъ на двѣ; едниитѣ ще отидатъ въ п. Стояновия ханъ срѣщу коджабашийската кжща, въ която квартируваха трима отъ турцитѣ; а останалитѣ шесть души — въ една сѣнарница, близо до другитѣ турци. Другитѣ ще завзе-

www.dlib.mk

мать двата главни пжтя на селото и моста. Силенъ дждъ обаче завали прѣзъ нощьта и не спрѣ до половината на 8 май. Това бѣше първото неблагоприятно обстоятелство за бързото разпространение на възстанието. Но най-сѣтнѣ съмна. Сега турцитѣ ще отидатъ на кафе при другаритѣ си и слѣдъ това ще тръгнатъ за Царево-Село на пазаръ. Тамъ тѣ ще яватъ на правителството, че селянитѣ не рачатъ да си взиматъ тапиитѣ и не плащатъ данъка на таксилдаритѣ. На 7 май вечерьта турцитѣ бѣха арестували Нико п. Атанасовъ, роднина на п. Стояна, отъ с. Нетемникъ и заедно съ него се опжтиха къмъ другаритѣ си отъ коджабашийската кжща. Нико и братъ му Стоилъ п. Атанасови бѣха дошли да придружатъ възстаницитѣ, но само на Стоила се удаде честьта да носи оржжието, а неговиятъ братъ има жестоката сждба да умре, но съвсѣмъ не отъ вражески куршумъ. Турцитѣ наближиха къмъ заложената имъ засада и единъ силенъ гърмежъ залиса селската тишина. Отъ тоя залпъ прѣвъ падна Нико, смъртно раненъ; а турчинътъ Алиманъ, сжщо тъй ударенъ тежко, се повлачи по корема си и, подпомогнатъ отъ една жена, се скри отъ пусията. Въ това врѣме прѣдъ кжщата на коджабашията излази единъ отъ турцитѣ и единъ селянинъ му подаси агне за да го заколи. Въ сжщата минута изгърмѣха двѣ пушки изъ п. Стояновия ханъ и турчинътъ, като отстави агнето да избѣга, падна моментално на земята. До като той лежеше и риташе съ краката си, коджабашийката Злата излѣзе и му донесе вода да се измие отъ кръвьта на агнето. Тя бѣше се научила за раняването на Алимана и, като негова приятелница,

www.dlib.mk

го оплакваше съ високъ гласъ. Обаче, като видѣ агнето избѣгало и турчинътъ окървавенъ, тя си спомни за двата гърмежа отъ п. Стояновия ханъ и разбра че тукъ има нѣщо устроено. Повика своя мѫжъ, обясни му за опасностьта, въ която бѣха поставени и останалитѣ живи турци и скоро тѣ се върнаха въ кѫщи, за да ги укриятъ. Тѣ имъ помогнали да излѣзатъ прѣзъ тавана на кѫщата и ги опѫтили къмъ р. Брѣгалница. Турцитѣ обаче, като видѣха моста завзетъ и рѣката голѣма не знаеха дълго врѣме какво да правятъ, и най-сѣтнѣ, до мишци въ вода, ранени, успѣха да избѣгатъ. Прибраха се всички момчета въ селото и тѣ тутакси узнаха че нѣкоя си баба Йордана била помогнала на Алимана да избѣга отъ пусията, и раненъ го скрила въ избата си. Узна се тоже, че и коджабашията Нико довелъ при него още и тапиджията Юсефъ, кюстендилецъ. Слѣдъ голѣми настоявания, а главно подъ насилванията на Око и Стоила, братътъ на когото биде убитъ по погрѣшка, бабата показа скривалището на турцитѣ, което тосъ часъ бѣ прѣдадено на огънь. Отъ вътрѣшностьта на зимника бидоха дадени нѣколко пищовни гърмежа, обаче, когато димътъ и пламъкътъ обгърнаха всичкитѣ жгли на зданието и турцитѣ надушиха това, — тапиджията се показа на прага на вратата и прѣзъ тръсъка на пожара до ушитѣ на момчетата едва можеха да достигнатъ тия негови думи: Рай чорбаджиларъ. Въ отговоръ нѣколко пушки изгърмѣха и го повалиха на земята. Главата му бѣ отрѣзана отъ Атанасъ Цицо, което направи голѣмъ ефектъ у другаритѣ; а турчинътъ Алиманъ изгорѣ заедно съ кѫщата. Много селяни бѣха

www.dlib.mk

безучастни зрители на тая небивала случка. Мже. жени. по-възрастни деца. всички стоеха на местата си като вкаменени и въздишаха отъ дълбочинитъ на сърцето си. — Свършихме я, говореха тъ въ уплаха си. И наистина такива нови нѣща за единъ поробенъ и напълно подавенъ народъ, можеха най-много да възбудятъ страхъ и сътресение. чувства доста неблагоприятни за едно революционно дело. Въ такива случаи щастие е, ако се намѣри нѣкоя авторитетна личность. която да окуражи духоветъ. И ето такъвъ единъ авторитетъ се показа и заговори предъ селянитъ тъкмо въ тая решителна минута.

— Селяни, — извика стария дѣдо Нако: що сте се така угрижили и умислили? Това, да сте живи още по 100 години, нѣма да видите съ очитъ си. Помните ли, кога нѣмахме мость на рѣката, па се случеше да дойдатъ тия гадове срѣщу селото и викатъ хора да ги пренесатъ на гръбъ вмѣсто конье? — а сега, вижте ги до гуша газятъ мътната Брѣгалница, като по-сухо.

Съ такива нѣколко думи той можа да привлече още нѣколко отъ селянитъ и всички заедно събраха каквото имаше, като тапии, спахийски тевтери, коджабашийски рабуши, чатали и др. — и ги нахвърлиха на огъня. Следъ малко отъ тѣхъ и отъ убититъ турци не остана нищо освенъ пепель.

Това ставане къ срѣдъ селото предъ хана на п. Стояна и той даде заповедь на сина си да го запали. Скоро пламъцитъ обгърнаха плъвията и грамадния, широкъ ханъ отъ минута на минута ставаше жертва на разрушението. Въ

www.dlib.mk

това врѣме п. Стоянъ, който пазеше нужното хладнокръвие, не прѣставаше да дава своитѣ разпоредби.

— Нека видятъ всички, — говорѣше той прѣдъ селянитѣ: — че азъ съ своя собствена ржка запалвамъ имота си и нека ме послѣдватъ. Но врѣме е вече за обѣдъ; нека всѣки си отиде и обѣдва, което ще бжде и послѣдния ни, но най-сладъкъ домашенъ обѣдъ.

Слѣдъ обѣдъ пакъ всички възганици се събраха и Д. Беровски прѣдложи на прѣвъ планъ да заминатъ за Малешевско и посѣтятъ всички български села до Берово; а за по-нататъкъ щѣше да се обмисли послѣ. И това се прие заедно съ прѣдложението на Цоне Спасевъ, който искаше половината отъ четата да остане въ с. Разловца до окончателното му изцѣление. Това обаче ослаби значително силитѣ на възганицитѣ и доведе до непоправими послѣдствия. Но както и да е, п. Стоянъ и Д. Беровски възсѣднаха по единъ конь, развиха знамето и потеглиха за Малешевско. Числото на дружината възлизаше до 30—40 души. Неописуема радость се рисуваше върху лицата на всички. Всѣкой говори, всѣкой иска нѣщо, ти слушашъ, отговарящъ и не можешъ да разберешъ кой що говори, кой що иска отъ радость.

Първото село въ което влѣзоха другаритѣ бѣше Митрашинци. При входа на това село се поставиха трима души за стража, а всички останали влѣзоха въ вжтрѣшностьта на селото и наближиха п. Стоиловата кжща. Още отъ далеко единъ възганикъ съзнакаси, че има турци въ кжщата на Митрашинския попъ и дружината се

www.dlib.mk

остановя за минутка. Турцитѣ бидоха сериозно очудени като видьха въсрѫжениятѣ момчета и сами грабнаха пушкитѣ си: това прочее не имъ попрѣчи да отдадѫтъ пакъ общеупотрѣбителнитѣ турски почести прѣдъ п. Стояна и Д. Беровски, които не закъсньха да имъ отговорятъ. Скоро обаче слѣдъ това размѣчение на поздравленията турцитѣ разбраха незавидното си положение и намѣриха за по-благоразумно да залостятъ вратнитѣ и да се скриятъ въ кѫщата, която другаритѣ минутно обстѫпиха отъ всички страни. Тия двама турци бѣха отъ Нехчево и, както се оказа, гостуваха въ кѫщата на селския попъ по случай свадбата на сина му, която станала една неделя прѣди това. И наистина не слѣдъ много се показа и самиятъ стопанинъ на кѫщата, цѣлувайки на п. Стояна и, безъ да покаже видъ, че се досѣща за нѣщо, го покани да заповѣда и му честити сиаха. Той, въ своята наивность, намѣри дори за нужно да му обясни, какъ тая вечерь, сирѣчь първата слѣдъ свадбата, цѣлъ да очаква родninитѣ на булката и може би цѣлне да го занимава съ още много други атрибути на селския свадбенъ обрядъ, ако неговитѣ глаголствувания не бѣха прѣкъснати отъ п. Стояна, който, безъ да го слуша по-вече, се обърна къмъ турцитѣ и съ твърдъ, но спокоенъ гласъ имъ прѣдложи доброволно да сложатъ оржжието си.

— Приятелю Османе (Османъ Кадъниковъ и Дервишъ Алия, така бѣха имената на двамата пѣленици), прѣдайте оржжието си, — каза единъ отъ другаритѣ по име Костандия п. Георгиевъ: — Ние сме дошли да съберемъ селянитѣ и да имъ прочетемъ едно писмо, което ни е изпратено отъ Русия и слѣдъ прочитането му ще възвърнемъ

www.dlib.mk

оржжието ви и ще заминемъ да го четемъ и въ мюдурлука въ Пехчево, както го четохме въ с. Разловца,

— Ние мирно ще сѣдимъ, — отговарятъ турцитѣ отъ кжщата: — но оржжието си не даваме, до когато ни глава стои.

Бързината, която се налагаше на възстанието, и въ тоя случай прѣкъсна по-нататъшнитѣ прѣговори и за послѣденъ пжть на турцитѣ биде прѣдложено да се прѣдаджтъ въ случай че нѣматъ желание да бждатъ обърнати на пушено месо.

Сламата биде принесена и дадена на самия стопанинъ на кжщата, на когото въ сжщото врѣме, онзи който я даваше каза шеговито, че той е дължанъ самъ да подпали кжщата си, за да не може сѣтнѣ да счита възстаницитѣ за виновници на това.

— Страхъ ме е, — казваше на подбивъ възстаникътъ Костандия п. Георгиевъ: — да не ми чинишъ давия въ хукюмата; за това, на, иди отъ вжтрѣ самъ да си я запалишъ.

Кжщата имаше два противоположни една на друга врати, които турцитѣ рѣшили взаимно по между си искусно да използуватъ. Когато кжщата пламна и огнените язици вече облизваха нещастнитѣ двама турци, едната врата се отвори и единътъ отъ плѣнницитѣ почна да бѣга; обаче той биде застрѣлянъ. Планътъ на турцитѣ, който е прѣслѣдвалъ въ своитѣ цѣли да спаси поне единъ отъ бѣгленитѣ, бѣше до нѣкадѣ сполучливъ, защото тъкмо въ това врѣме, възползуванъ отъ дима, който окржжаваше друга-

www.dlib.mk

та врата, вторият турчинъ излѣзе и търти да бѣга колкото можеше. И наистина другарить щѣха още много врѣме да чакатъ турчина да послѣдва другаря си прѣзъ сжщата врата, ако п. Стоинъ не бѣ го забѣлѣжилъ и ранилъ доста силно, което, обаче не му попрѣчи да продължава да бѣга.

Между това, въ полето на Митрошинци се показалъ единъ чаушъ съ десетина души заптиета, които като видѣли селския пожаръ уловили единъ селянинъ и го накарали да имъ обясни причинитѣ на послѣдния. Този имъ разправилъ какъ около пладнина били дошли отъ Разловца нѣкакви си въоржжени хора и имъ предалъ всичкитѣ подробности по произшествието съ п. Стоиловата кжща. Послѣ, разбира се, тѣ му дали заповѣдьта да ги послѣдва и имъ покаже най-удобното мѣсто отъ дѣто може да бждатъ атакувани възстаницитѣ въ с. Митрошинци. Тѣ скоро бѣха приведени до поста на стражата, която въ това врѣме бѣ напуснала опрѣлѣяното си мѣсто и бѣ отишла да гони падарина на селото — и ненадѣйно и бързо откриха огънь въ тилъ на възстаницитѣ. Тѣзи тъй сжщо скоро отговориха на тѣхния огънь и можаха да ги прогонятъ на далеко отъ селото. Обаче още въ първото сбиване четата претърпѣ една голѣма загуба съ нараняването на Д. Беровски, който, макаръ че можа да прѣнесе тежката рана въ главата, лиши четата, а особенно п. Стояна, който възлагаше на него твърдѣ голѣми надежди, отъ единъ добъръ съвѣтникъ, какъвто бѣше той при онази бѣрзина на функциитѣ, които се налагаше на възстанието прѣдъ видъ на неговото прѣуспѣяване. На връщане отъ тая атака, на пѫти бѣ

www.dlib.mk

срѣщнатъ и убитъ турчинътъ Вантъ, който служеше за куриеръ до Кочанско. А въ това врѣме трима души българи отъ нѣкое близко село,като вървели, намѣрили ранения отъ п. Стоина турчинъ, който имъ разказалъ за случката и ги молилъ да го занесатъ живъ или умрѣлъ при баща му, който билъ много богатъ и щѣлъ да ги възнагради за това много щедро. Тѣ обаче, не били съгласни на неговото прѣдложение, което даже имъ се видѣло много чудно и го убили съ камъни.

Всички селяни отъ Митрошинци заедно съ покжщината си се прѣнесоха въ планината и оставиха едно съвършено пусто село. А между това другаритѣ отъ с. Разловца още не пристигаха и четата трѣбваше лишенъ пжть да се връща за да се съедини съ останалитѣ възсганически части. Вече се стъмваше, когато нашитѣ момчета тръгнаха изъ пжтя за с. Разловца, като прѣди всичко качиха Д. Веровски на конь и опрѣдѣлиха трима души, които да го крѣпятъ. Самото това връщане по единъ пжть, който бѣха изминали съ такава неописуема радость, навѣваше вече достатъчно мжка въ душитѣ на момчетата въ вжтрѣшностьта на които тѣ осжждаха това излишно и врѣдно кржговржщение. Късно прѣзъ нощьта тѣ стигнаха до политѣ на Голакъ въ мѣстностьта дѣто бѣше избѣгало населението отъ с. Разловца и бѣ докарало всичката си стока. Тѣ тукъ намѣриха страшенъ безпоредъкъ. Отъ сгуда и снѣга, който владѣше отъ 8 май вечерьта, и старци, и жени, и дѣца, и стока — всичко бѣше вцѣпенено, всѣки трѣперше. Прѣдчуствията на въстаницитѣ, знаци, се бѣха сбждали и тѣхнитѣ корави сърца все по-вече и по-

www.dlib.mk

вече се свиваха отъ жалъ предъ тия безпомощни сжщества, които роптаеха противъ виновницитѣ на това бѣдствие и по нѣмане на оржжие бѣха принудени да стоятъ съ скрѣстени рѫцѣ или да станатъ безвъзмѣздна жертва на турското опустошение. Така и бѣше станало. Още на 8 май, когато нашитѣ другари бѣха въ с. Митрошинци, сльдъ пладнѣ, башибузукътъ отъ околнитѣ неянечки турски села сж нападнали на с. Разловци, което сльдъ малко съпротивление станало плячка на озвѣренитѣ и голи турци. Отъ това нашествие сж загинали 10 души селяни и двѣ жени срѣщу трима отъ страна на нападателитѣ, които, сльдъ като разбили църковнитѣ врата, ограбили скжпоцѣноститѣ по иконитѣ, а кандилници, потири, черковни книги, — всичко това задигнали като трофей на побѣдата. Отъ свещенитѣ одежди и тия около проскомидията царевоселския турчинъ Мустафа Ревенко направилъ дрѣхи на жена си и на двѣтѣ си дъщи, които, както казватъ, поради това свѣтотатство били опустошени отъ смъртьта въ растояние на една седмица. Кжщата на п. Стояна, още три други кжщи и нѣколко сѣнарници били изгорени и цѣлото село щѣло да послѣдва тази участь, ако едно случайно обстоятелство не бѣ попрѣчило на това. Десетина души турци отъ ближнитѣ села, закъснѣли по нѣкаква си причина, пристигнали въ селото тъкмо когато тѣхнитѣ другари отъ вѣтрѣ почнали да го опожаряватъ. Случайно пищовътъ на единъ отъ тѣхъ изгрѣмва отъ пояса му и наранява другъ единъ отъ компанията. Стрѣснати отъ тоя гърмежъ, оние отъ селото, като забѣлѣзали въоружени хора наблизо, помислили че това сж непріятели и ударили да

www.dlib.mk

бѣгатъ. Далечъ изъ разложкия синуръ тѣ, за свое щастие, набутали сума голѣми селски стада, оставени отъ пастирятъ имъ, които тѣ, като побѣдители намѣрили за твърдѣ умѣстно и порядъчно, да раздѣлятъ като чиста печала и закаратъ по домоветѣ си. Разправятъ единъ забавенъ епизодъ отъ тѣзъ събития. Помежду козитѣ на единъ турчинъ отъ пеяничкитѣ села имало единъ пръчъ. Жената на този турчинъ виждала у съсѣдитѣ, че понѣкога и стопанитѣ мълзятъ козитѣ си; затова и нашата нова хазайка рѣшила да си достави това удоволствие. Но, за своя зла честь, кадъната не познавала и не била срѣщала друго четвероного въ кжщата си освѣнъ загаря на турчина. За първи пжть тя издоила нѣколко кози и много се радвала на млѣкото въ котленцето, до като най-после дошълъ реда и на пърча. Този, ненавикналъ на такава процедура, почналъ да врѣска, да рита и само съ своята бѣсовска сила можалъ да изкопча „вимето“ си изъ неучтивитѣ стискания на кадъ-ната, която всѣ не можела да излѣзе отъ недоумѣнието си, до като една съсѣдка не ѝ обяснила работата.

Сжщия день, 9 май, близо 2 часа до Голакъ, въ с. Неклена, Кочанско, пристигна редовенъ аскеръ, който се готвѣше да замине за сръбската граница, предъ видъ на военнитѣ дѣйствия, които се очакваха отъ къмъ тая страна. Тѣ обаче бидоха спрѣни отъ възстанието и принудени на 10 май, когато вѣстьта за послѣдното се разпространи на всѣкждѣ, да навлезатъ изъ маленевскитѣ села и да почнатъ своитѣ дѣйствия въ смисълъ на потушване. Между това, високитѣ чиновници отъ Царево-село скроиха единъ особенъ планъ на дѣйствия противъ възста-

www.dlib.mk

нието, за виновникъ на което тъ напълно считаха п. Стоина Разловски. Тъ много добрѣ знаеха значението на поповетъ между простото население, което току що бѣ излѣзло на повърхностьта на черковнитѣ борби, които то олицетворяваше въ свещеническия санъ — и затова прибѣгнаха до едно твърдѣ рационално срѣдство. Тъ намѣриха двамата свещеници п. Георги Миленковъ и п. Аганасъ Стоиловъ отъ с. Вирче, които отидоха въ с. Разловца и съвѣтваха селянитѣ да се възвърнатъ на дирь, ако не искатъ да расипватъ домоветѣ и стоката си. Тѣ имъ казаха, тоже по заповѣдь отъ правителството, че то имало свѣдѣния, какво тѣ сж подмамени отъ попа, който, проче, нито съ 100, нито съ 1000 души не може да отнеме земята на царя. Всѣкой който се предаде доброволно, ще бѫде свободенъ, защото правителството знае, че всички селяни не може да бѫдатъ размирници, но тѣ сж народъ простъ, който не знае самъ по кой пѫтъ трѣбва да върви. Така свещеницитѣ свършили увѣщанията си и, когато слѣдъ заминаването на тия носители на мира, пристигнаха и момчетата, нѣколко души селяни застанаха прѣдъ п. Стоина и го попитаха какво трѣбва да правятъ, на което послѣдниятъ разбиране, че нищо положително не може да отговори. Той, скоро обаче разбра своето изключително положение и можа да се постави умѣло въ своята двуйка роль на войвода и, прѣди всичко, пастиръ.

Той имъ наведе случката отъ 8 май съ дѣдо Христо Ходжовъ, когото турцитѣ заклаха и хвърлиха отъ моста, когато колѣнопрѣклонно се прѣлагаше и просеше милость за цѣлого село; напомни имъ тоже за участьта на Нико Ходжа-

www.dlib.mk

башията отъ с. Разловца, който, придруженъ отъ Стоименъ Кацарина, отиде слѣдъ заминаването на четата и повика турцитѣ отъ с. Петемникъ, — заради която услуга тѣ и двамата бидоха съсѣчени на врѣщане отъ тамъ; осѫди поведението на двамата попове и високо ги нарече лъжци, защото идятъ да увѣщаватъ своитѣ братя съ сѫщитѣ прѣдателски и фалшиви слова, които властитѣ сѫ вложили въ устата имъ. Най-послѣ, въ заключение той се опита да окуражи тия паднали духомъ селяни и каза:

— Братя мои, не се сдавайте въ ржцѣтѣ на турцитѣ и не изгубвайте надеждата; Богъ ще помогне на слабитѣ. Наистина, много мѫчно е да се гледа какъ мратъ нашата челядъ и братя, обаче безъ жертви не се добива свобода. Ако бѣха се жертвували нашитѣ бащи и дѣди, ние щѣхме сега да бѫдемъ свободни; и жертвата, която намъ е писано да дадемъ, ще бѫде жертва за нашитѣ синове и внуци, и тѣ ще останатъ на вѣчни врѣмена да се радватъ на своята независимость.

Слѣдъ това слово възстаническиятъ отрядъ замина за Кочанско и Малешевско. На 10 май тѣ стигнаха въ планината Плачковица на мѣстото дѣто бѣха избѣгали селянитѣ отъ с. Лаки, отъ което само 30 — 40 души, прѣдвождани отъ четника Цоне Данчовъ, бѣха снабдени съ оржжие. Тъкмо по това врѣме въ празното село бѣха дошли около 60 души турци, които, обаче, благодарение на единъ прѣдатель, бидоха увѣдомени за опасностьта, що ги застрашаваше и побързаха да се оттѣглятъ въ нѣкое по-сигурно мѣсто. Така тѣ избѣгаха и отнѣха възможностьта за

www.dlib.mk

едно хубаво поражение, каквото обѣщаваха на сдруженитѣ двѣ чети. Между това, едната отъ тѣхъ, тази на Цоне Данчовъ остана при с. Лаки, а другата премина къмъ Радовишко и спрѣ надъ с. Смилянци, на което този часъ биде извѣстено тайно за стоенето на четата и предложено, колкото въоржжени сили имаше да излѣзатъ въ планината, като не забравятъ да донесатъ съ себе си два товаря хлѣбъ и двѣ кожи за царвули. Нашитѣ момчета носѣха най-разнообразни обуща, които отъ влагата бѣха съвършено изпокъсани. Исканиятъ хлѣбъ биде приготвенъ, въоржженитѣ селяни се събраха и се готвѣха да излѣзатъ; обаче селскиятъ вардачъ узналъ и заблаговрѣмено донесълъ бързи свѣдения за това до правителството и бѣговетѣ отъ гр. Радовишъ. Колкото въоржжени сили имаше, всички изпокриха оржжието си и пристигналитѣ въ Радовишъ 100 души аскеръ и башибозукъ се задоволиха само съ нѣколко благи увѣщания къмъ селянитѣ. По такъвъ начинъ отъ тукъ надеждата биде изгубена. Обаче, най-голѣмата пречка, която направи тая загуба, бѣше значителното закъснение на четатата, която трѣбваше да бърза въ това врѣме къмъ Берово, дѣто, между другото, 300 души бѣха на оржжие и цѣли 4 деня стояха въ бездѣйствие въ планината и очакваха възстаницитѣ отъ Радовишко. По благодареніе закъснението на послѣднитѣ и бързитѣ мѣрки на правителството и аскера, тѣ бидоха склонени и се върнаха по домоветѣ си.

Малешевскитѣ планини сж обширни планини и тѣ винаги сж пълни съ всякакви добитъци, като: говеда, овци, кози, свини, коньe и др. Тукъ пѣло Малешево, цѣлитѣ околии: Кочанско, Щип-

www.dlib.mk

ско, Радовишко, Струмишко, Мелнишко, Джумайско — чуватъ своята стока, която се гледа и отхранва отъ самитѣ стопани или тѣхната челядь, придружени съ нарочни за това слуги. Правителството издаде силна и бърза заповѣдь, която задължаваше селата да смъкнатъ всичкия добитъкъ отъ планината заедно съ пастиритѣ имъ и да го пасжтъ въ полетата. Всѣка вечерь тѣ бѣха обязани да го вкарватъ и затварятъ въ селата, дѣто неразлжчно трѣбваше да квартирува по малко войска. Било пастиръ или орачъ, — всѣкой бѣше назенъ що работи и кадѣ отива, като предварително му премѣрваха хлѣба, който имаше право да носи въ торбата си. Тази разпоредба надъ селата, явствено, преслѣдваше насивната цѣль да амортизира всѣко тѣхно сношение съ възстанщитѣ и да отнеме на послѣднитѣ всѣкакъвъ источникъ за прѣхрана. И тъй, всичкитѣ планини се изпразниха, като останаха да стърчатъ само тукъ — тамъ по нѣкоя ограда за добитъкъ или друга нѣкоя пастирска колиба. А между това, мѣркитѣ на правителството ставаха все по-енергични и по-строги. На 15 май въ Сгрумица и Радовишъ пристигнаха 500 души редовенъ аскеръ; въ Мелникъ и Петричъ — 1000, въ Джумая — тоже 1000 души; Тукъ, мимоходомъ ще отбѣлѣжимъ, стана едно гнѣсно предателство, дѣло на двама богаташи отъ с. Лешко, Джумайско, въ резултатъ на което учительтъ Димитъръ Марковъ биде хванатъ и обѣсенъ отъ солдатитѣ на джумалийския мостъ.

Всичкитѣ тия разпоредби и наводнения на десетки батальони аскеръ по села и казари рисуватъ доста ярко сериозното внимание, що бѣ обърнало Разловското възстание върху себе си.

www.dlib.mk

Кел. Хасанъ паша дори, резиренъ като звѣръ, трѣбваше съ цѣлъ табуръ войска да дойде изъ Тракия чакъ въ Кюстендилъ, който за малко не стана театъръ на турското разорение. Малка часть отъ войскитѣ на този паша се остановиха тукъ, а останалитѣ продължиха пѫти си къмъ с. Разловца и развълнуваното Малешевско. Тѣ биваха придружени изъ свои пѫть отъ стотина гладни башибузуци и подобно на хайка, като откриха огънъ отъ всички страни, почнаха да изкарватъ избѣгалитѣ въ планината селяни. Картината, която е прѣдставлявала тая смъртоносна гонка, била ужасна. Майки сѫ захвърляли своитѣ рожби и сѫ бѣгали съ куп нещастни селяни, подплашени като добитъкъ подъ убийствената жарава на куршумитѣ. Това е било адъ изъ който малцина сѫ успѣли да избѣгатъ. В йницитѣ сѫ ги гонили и сѫ имъ давали знакове да се спратъ въ низкитѣ мѣста около рѣката и с. Разловца. Обаче, който се е мѣрналъ само по-надалечко билъ е замѣрванъ като бѣглецъ и е ставалъ жертва на куршумитѣ. Така сѫ загинали двама мѫже; по сѫщия начинъ, сѫ били ранени още двѣ момичета и една жена. Въ резултатъ, фамилията на п. Стояна и още други десеть семейства, между които и нѣколко изгубени изъ четата възстаници, бидоха запрени и изпратени подъ конвой въ Кюстендилъ; а побѣдоноснитѣ пълчища оставиха пепелищата на нещастната Разловца и отидоха да се присъединятъ къмъ другитѣ войскови части опрѣдѣлени за потера на възстаницитѣ. У тѣзи духътъ бѣше значително отпадналъ и — едни отъ страхъ, други изгубени — почнаха да липсватъ отъ четата. Четирма души, отъ които единътъ бѣше извѣстния Атанасъ Цин-

www.dlib.mk

по, намѣриха даже удобенъ моментъ да избѣгатъ и се предадатъ въ ржцѣтѣ на турцитѣ, които съ вързани ржцѣ ги изведоха вънъ отъ селото, на пжтя между Разловца и Царево-село и имаха удоволствието да се позанимаятъ малко съ своитѣ благонамѣрени и доброволни плѣнници. Тѣхната екзекуция бѣше нагорване съ разкалени маши; тѣ всички бидоха лишени отъ носоветѣ и ушитѣ си, въ добавъкъ на което нещастниятъ Георги Семерджията изгуби и языка си. Обаче наказанието имъ не се изчерпа съ тѣзи мжки: тѣ бидоха съсѣчени и купътъ отъ тѣхнитѣ късове трѣбваше по една висина заповѣдь да остане на сжщото мѣсто за страхъ на населението и плѣчка на звѣроветѣ. Другъ единъ по име Георги Голчовъ биде незабѣлѣзано оставенъ въ една копара и намѣренъ отъ потерата. Но той отблъсна тѣхнитѣ мазни увѣщания и не се даде до когато не свърши всичкитѣ си куршуми. Той биде убитъ.

По показанията на четиримата убити плѣнници отъ Разловца войската се опжти за малѣшевскитѣ върхове, но тя тамъ не намѣри никакви възстаници, защото тѣ бѣха прѣминали въ Петричко. Потерата, прочее, се върна обратно въ Малешево и тогава се почнаха страшнитѣ прѣтърсвания и арести отъ които всичкитѣ мѣстни затвори бѣха прѣпълнени, и правителството биде принудено да прѣмѣсти извѣстна часть отъ тѣхъ въ гр. Сгрумница. Прѣзъ това врѣме главниятъ воененъ сждъ по възстанията заседаваше въ София и на неговата компетентность подлѣжеха всички разбунтувани области, даже и онія, като Малешевско, Петричко и др., които се находѣха подъ управлението на други вилаети. Затова ние виждаме цѣли десетки

www.dlib.mk

отряди затворници докарани въ синджири и наблъскани въ Софийскитѣ затвори. Отъ Малешевско 57 души, отъ Струмица 7*) — всички минаха прѣзъ тоя воененъ сждъ, слѣдъ като бѣха прѣтърпѣли ония невѣроятни изтезания, които ги съпжтствуваха изъ малкитѣ адски каушя, които тѣ биваха принудени да посѣщаватъ прѣзъ своя пжть. Подозренитѣ, непрями участници въ възстанието бѣха сждени на всѣкадѣ—въ Скопие, Кюстендилъ, Серъ, Солунъ и др. — обаче и тѣ биваха жестоко изтезавани. Така стана съ 18*) души отъ Кочанско и 11 души отъ града Радовишъ, които, оклѣветени отъ разлошкия учитель Иванъ Димитровъ отъ гр. Виница, прѣкараха дълго врѣме въ скопския затворъ. По тѣхното слѣдствие бѣ докарана нарочно и попадията на п. Стояна Разловски отъ Кюстендилъ, която заблаговрѣменно подучена отъ Скопския Митрополитъ Кирилъ, даде такива показания, въ резултатъ на които всички бидоха освободени, съ изключение на извѣстния намъ Цоне Данчовъ отъ с. Лаки, който бѣ отровенъ. Въ Солунъ сжщо тъй бѣха докарани и слѣдъ дълги изтезания осждени на по 15 годишенъ затворъ въ Кякли-Куле селянитѣ отъ с. Митрошинци: п. Георги, Иванъ Любеновъ, Стойко Мрѣко, Дончо Вълазъ и Мицо Вълчовъ. Най-тежкото прѣстжпление на тѣзи нещастници бѣше, че бѣха подозрени макаръ да не са вземали никакво участие

*) Въ числото на тия нещастници бѣха: Стаире Тимовъ, Костадинъ Русевъ, Мито х. Миновъ, братъ му Гюргьо х. Миновъ, п. Атанасъ п. Христовъ, Нико Гроновъ, и др.

*) Между тия 18 души бѣха: Стефанъ Стояновъ Виницки, който бѣше доставчикъ на голѣмо количество куршуми, барутъ и кремъци, х. п. Стефанъ отъ с. Върбовци, дяконъ п. Павле и п. Димитрия отъ гр. Кочани, игуменътъ на манастира „Св. Пантелей“ и единъ монахъ.

www.dlib.mk

въ възтанието. Само първитѣ двама отъ тѣхъ можаха да излѣзатъ слѣдъ 15 години отъ затвора, останалитѣ всички положиха своитѣ бренни тѣла въ стѣнитѣ на срѣдневѣковната гробница. Съ една дума, мѫченията и добититѣ чрѣзъ тѣхъ показания съставляваха тогава официалната сждопроизводителна система, жертва на която станаха мнозина хора. Между другитѣ, редъ е да споменемъ за п. Димитрия Рибишки отъ с. Рибница, Мелнишко, който бѣ мѫченикъ на серския затворъ и Георги Цоневъ Тришански, единъ отъ затворенитѣ въ Кюстендилъ, който умрѣ отъ непоносими мѫки. Ала като най-блѣскавъ тестаментъ на тая система, безъ съмнение, ще останатъ случкитѣ отъ пехчевския затворъ, дѣто на нѣколко души малешевчани покапаха отъ бой месата отъ задницитѣ; единъ отъ тѣхъ по име Георги Маноловъ, ще кажемъ мимоходомъ, не можа да прѣнесе мѫкитѣ и умрѣ въ самия затворъ. И това бѣше настоящъ фактъ, защото то бѣ констатирано отъ докторитѣ въ София, дѣто нещастнитѣ подозрени българи заявиха, че не признаватъ нищо отъ своитѣ показания, които тѣ считатъ за несъстоятелни, защото сж изтеглени съ сила и изтезания.

Плѣненитѣ отъ Разловца — мѫже, жени и дѣца на брой около 60 души бѣха, както знаемъ, докарани въ Кюстендилъ и, по-виновнитѣ отъ тѣхъ, нѣколко души прѣпратени на военния сждъ.*)

*) За допълнение на картината длъжни сме да отбѣлѣжимъ и още нѣколко души кюстендилци, които бѣха сѫдени въ София заедно съ другитѣ подозрени въ възстанието. Тѣ бѣха приблизително 20 души, преимуществено богати и всички можаха да се освободятъ само съ своитѣ голѣми парични суми. Това ще ни обясни отъ друга страна още особенъ начинъ по който тогавашната администрация подбираше своитѣ „подозрени“ и който,

www.dlib.mk

Тукъ между другото, като важенъ трофей на побѣдата, бѣ донесена и една желѣзна изработка, която солдатитѣ бѣха намѣрили въ една отъ селскитѣ кѫщи. По тия мѣста на често обикаляха нѣкакви си далечни сръбски цигани, които успѣшно лъжеха християнското население, че владѣятъ тайната за правене пари. Такъвъ единъ циганинъ най-убѣдително ще докаже на българина, че отъ една монета, само като я разтопи, може да изкара двѣ, отъ петь — десеть и пр. до като му вземе паритѣ и каже, слѣдъ като ги тикне въ джоба си, че маята се била развалила и разтопеният металъ отишелъ на фира. Такава бѣше и тая желѣзурийка, която войницитѣ донесоха и предадоха на каймакамина на Кюстендилъ. Тази трѣскотина, ако слѣдимъ процеса на нещастнитѣ разловчани, ще видимъ, съставяваше противъ цѣлото село едва ли не едно отъ най-тежкитѣ обвинения, което предвиждаше най-малко рѣзане на ржцетѣ. Безъ да влизаме обаче, въ подробноститѣ на едни политически процеси, които всѣкога сж били много печални, но, за съжаление, и днесъ тъй обици; ограничавайки се въ своята историографическа задача, — ние можемъ да отбѣлѣжимъ съ положителность това, че най-накрай едни отъ затворницитѣ бидоха пуснати на свобода съ неимовѣрни взятки, други — оправдани по недоказаность, трети — прѣпратени въ

както се вижда, преслѣдвание изключителната цѣль за обогатяване. Така се освободиха четиримата брати в. Поякони, двамата брата Манолъ и Димитъръ Друмоареки, Христо Бояджията, Ангелъ Митревъ отъ с. Горна Граница и още много други, съ изключение на Тачинцитъ отъ с. Соволяно, който умрѣ още въ кюстендилския затворъ. Той биде обѣсенъ съ главата на долу, което доставяше голѣмо удоволствие на потомкѣ мъчители, които въ заключение отрѣзаха цѣлото спрѣзване краката на нещастния старецъ и той, благодарение на своята пълнота, падна много тежко, за да не стане вече никога.

www.dlib.mk

София предъ военния сждъ, който, между насъ казано, бъше значително намалилъ своята ревность отъ какъ на сцената се бѣ изстжпила тъй наречената „Европейска комисия“. Частно за разловчани процесътъ свърши съ това, че фамилията на п. Стояна: попадия, двѣ снахи, двѣ дъщери, внучета, двѣ ратайкини съ дѣцата си и други близки роднини бѣха поставени подъ полицейски надзоръ, отъ който се освободиха слѣдъ 5 мѣсеци. Слугата на п. Стояна, Димитъръ Ташовъ, единъ отъ изгубенитѣ въ с. Разловца възстаници, бѣ тоже докаранъ като обикновенъ плѣнникъ, но той призна своето участие въ възстанието и за това биде изпратенъ на вѣчно заточение въ Мала Азия, отъ дѣто се върна слѣдъ двѣ години съ общата амнистия.

Около това врѣме, що отбѣлѣжимъ като заключение на събитията, въ единъ отъ броевете на издавания тогава български вѣстникъ „Зорница“ въ Цариградъ единъ протестъ обърна вниманието на четещия свѣтъ. Автора на тоя протестъ бѣше една жена, жената на двигателя на възстанието, която, силно подкрѣпена отъ скопския митрополитъ, издигна високо своя гласъ противъ опустошенията на войскитѣ, отъ които въ висока степень бѣха пострадали имотитѣ на селянитѣ, а главно на мжжа ѝ Тѣхнитѣ многобройни стада станаха плѣчка на гладнитѣ башибузуци; и голѣмитѣ пълни хамбари на разловския попъ пръминаха въ десетъчния хамбаръ. Въ резултатъ, тоя протестъ можа да предизвика една комисия, въ която влизаше кюстендилския митрополитъ Иларионъ*)

*) Другитѣ членове въ тая комисия бѣха: Каймакаминътъ Мехмедъ бей, Хр. Сг. Векиларчевъ и Димитъръ Чорбаджи Гогьевъ.

www.dlib.mk

и по предстaвленията на тази комисия, правителството издаде заповѣдь, която прѣдвиждаше съзиждането на изгорените отъ турцитѣ кжщи и отпускаше даромъ на селянитѣ нужнитѣ за съгба храни.

Това бѣше, по видимо, едно помирение между побѣденитѣ и побѣдителитѣ. Тѣзи които бѣха съзнали, че животътъ имъ е несигуренъ, че тѣ сж длъжни да спечелятъ своето право, за което пролѣха и своята кръвь, бѣха помирени. Но тѣ получиха ли удовлетворение на това що искаха, подобриха ли своя материаленъ животъ? — Не! и пакъ не; тѣ се смириха, но аргументацията на това помирение бѣше оржжието. Намѣсто свобода, хлѣбъ, животъ — даде имъ се огънъ и сѣчь, които запушиха устата на робитѣ; и тѣ прѣстанаха да викатъ. Селянитѣ взеха да се връщатъ по домоветѣ си, които, очадени или само облизани отъ пламъцитѣ, навѣваха особено мрачно впечатление на бѣднитѣ тѣхни души.*) Ржцьтѣ бѣха оставили оржжието, за да грабнатъ остена;

*) Нѣкои домове, обаче, интересно е да отбѣлѣжимъ, останаха завинаги пусти, защото нѣмаше вече кой да ги обитава. Една такава кжща бѣше тази на братя Горанови, отъ които единъ по име Илия умрѣ въ четата, вториятъ, Атанасъ падна отъ куршумъ при първото опустошение на с. Разлошца отъ 8 май; а третиятъ братъ Георги бѣше въ числото на оние нещастници, които турцитѣ съсѣкоха на седемя лѣтъ. И днесъ не остава нито единъ наемъкъ отъ тая кжща, който да напомня на нейната печална участь. Тази салщата история се повтаря въ фамилията на Иванъ Ташовъ, единъ отъ горѣпоменатитѣ четирма пѣвници. Братъ му Димитъръ, слуга у п. Стояна, изпития се върна отъ заточението въ Мала Азия, обаче той умрѣ много скоро слѣдъ това отъ злополучнитѣ послѣдствия на затвора. А майка имъ, баба Ния, умрѣ чакта съ сестра както сняла прѣдъ конарата си; така щото и тази нещастна кжща остана завинаги пуста и, като единственъ потомъкъ отъ деветь братя не остана да съществува освѣнъ само Митра Иванова, която днесъ е хранителница на кюстендилския гражданинъ Стефанъ Касабовъ.

www.dlib.mk

тъ вече не меришеха на барутъ и мушкаха вола надъ закоравелата, отдавна неорана земя.

Съ това, може да се каже, завършва първата часть на възстанието, защото, както ще видимъ по-нататъкъ, то не угасна заедно съ подавлението на мирното безоржжно население, а само доби по-друга форма.

IV.

Хайдути.

(Четата се движи между Мелнишко, Поройско и Петрѣчко. — Тя е поставена въ много трудно положение. — Губене на момчетата. — Какво става съ п. Стояна Разловски. — Зимата и четата. — Руско-турската война. — Нарастването на четата. — Тя брани селата отъ бѣжащитѣ турски войски. — Какво правятъ турцитѣ въ отстъплението си).

Малочислената възстаническа дружина, на брой около 30 души, мина презъ околностьта на Мелникъ, дето непрѣстано имаше спънки отъ усилените потери. Цѣлта на възстанцитъ бѣше да стигнатъ Беласица планина и тукъ, предполагайки че ще намѣрятъ съмишленици, да изгорятъ нѣкое турско село и привлекатъ отъ части турската сила къмъ Поройско. Попъ Стоянъ и Димитъръ Беровски — единъ по старость, другиятъ поради раната си — не можеха пеши да продължаватъ пжтя и за по-бързото движение на четата имъ се предоставиха двата коня, които дружината бѣ взела съ себе си още отъ с. Разловца. При едно сблъскване къмъ планината, надъ Мелникъ, конетъ избѣгаха къмъ лагера на турцитѣ и п. Стоянъ биде принуденъ да остане въ колибата на единъ планинецъ, на когото предварително се даде приличното възнаграждение за да го

www.dlib.mk

храни и чува до известно време. Като другарь на п. Стояна остана сжщо тъй братътъ на Димитъръ Беровски, п. Иванъ, който тоже бъше старъ и страдаше отъ спадане. И тъй момчета, предвождани отъ Димитъръ Беровски, който бъше вече на оздравяне, се опжтиха къмъ Бъласица-Планина, Поройско. Но презъ нощьта, минавайки край селото Стинякъ, тъ предателски бидоха вкарани отъ брата на стиняшкия попъ въ пусията на турцитѣ, които имъ откриха упорить огънь. Това ги ангажира въ една престрелка, която трая дълго време презъ нощьта безъ никакъвъ резултатъ за еднитѣ и за другитѣ. Това обаче осуети намеренията на другаритѣ да минатъ къмъ Бъласица и сега не имъ оставаше освънъ да се върнатъ въ планината Огражденъ. Тази планина бъше изпразнена отъ стоката заедно съ пастиритѣ и още на сжщото утро бѣ заобиколена отъ къмъ всички устия съ аскеръ и башибузукъ, които се навъртаха въ голѣмо количество изъ околнитѣ села. Дружината се закрьии въ една здрава скалиста мѣстность, която при каквато и да е сила отъ страна на нападателитѣ, правѣше блокадата безопасна. За това турцитѣ рѣшиха да избъгватъ всъко сбиване въ тая неблагоприятна за тъхъ позиция и цѣли два деня двата непрятели се гледаха при едно мълчание, което бѣ нарушавано само отъ рѣдкитѣ, далечни пушкания на турцитѣ. На третата нощь четата сполучи незабѣлѣзано да се промъкне презъ непрятелскитѣ линии на обстжна и се задълбочи въ планината, слѣдъ като изгуби още нѣколко отъ момчетата. Гладни, убити духомъ, останалитѣ 18 души намѣриха едно стадо свини, безъ пастирь, отъ които една,

www.dlib.mk

и тя безобразно мършава, стигна за да нахрани временно дружината. Още два деня слѣдъ това момчетата можеха да се борятъ юнашки съ глада, но най-сѣтнѣ взѣха да чувствуватъ какъ силитѣ имъ съ всѣка нова минута се намаляваха. Буковитѣ листъ и киселекътъ залъгваха до нѣкадѣ стомаха, но този почна вече сърдито да се бърчи и упорито да отблъсва всѣкакъвъ видъ разтителенъ порционъ. Тѣ рискуваха да помрятъ отъ гладъ или пъкъ, съ безсилни ржцѣ и крака, да се отладатъ евтино въ ржцѣтѣ на турцитѣ, които съ прѣвъзходни и добрѣ хранени сили непрѣстанно ги прѣслѣдваха: На третия день вече всички негодуваха и настоятелно прѣдлагаха да се разпрѣснатъ кой на кадѣ види, за да търсятъ спасение и работата достигна до съвѣщание. Георги Нецовъ Цоцо, който още имаше сили да говори, пръвъ взе думата и убѣди дружината да не помислятъ за разцѣпление, а на пръвъ планъ да се добератъ и отпочинатъ въ нѣкое отъ близкитѣ села. Слънцето заседаше къмъ западъ, когато момчетата, едва подържайки оржжието въ ржка, взеха да се спущатъ изъ планината, като се спираха да почиватъ на всѣка стжпка. Въ този моментъ тѣ не би замѣрили непрятеля отъ 50 крачки. Не ели, не спали, тѣ най-сѣтнѣ осѣмнаха и се видѣха едва на единъ часъ разстояние отъ мѣстото въ което ги бѣ сварила нощьта. Тукъ тѣ намѣриха стадото на единъ турчинъ пазено отъ двама българи и около 3 оки брашно, при самия видъ на което момчетата се оживиха. Тѣ заклаха едно теле, подкрѣпиха се и не закъснѣха да отпуснатъ най-огорчителни ежжления по адресъ на киселека. Нахранени добрѣ, другаритѣ зами-

www.dlib.mk

наха къмъ Петричко, като надъ единъ турски чифликъ навлаговрѣменно се озапазиха съ храна, която бѣше достатъчна за нѣколко дена.

Аскерътъ, който се остановн въ с. Добри Лаки въ съсѣдство съ което бѣше и конарата, дѣто се укриваха оставенигѣ отъ дружината п. Стоянъ и п. Иванъ, прѣкъсна всѣка възможность да имъ се доставя храна и тѣ, слѣдъ нѣколко деня напразно чакание, тръгнали по конаритѣ да дирятъ хлѣбъ. Тъмната нощь, която не закъснѣла да раздѣли двамата скиталци, довела п. Ивана до едно мѣсто, дѣто, изгубенъ тоже отъ своитѣ другари, възеганикътъ Стоянъ Микинъ блуждаялъ въ най-плачевно за човѣка състояние. Тѣ се обяснили накратко и рѣшили да бѣгатъ въ Сърбия. Слѣдъ дълги перипетии изъ Кюстендилско и Радомирско, тѣ прѣминали безкрайното софийско поле, Стара-Планина и най сѣтнѣ се озовали въ Бѣлградъ при войводата Дѣдо Ильо. Стоянъ Микинъ отпослѣ го видѣхме въ българското опълчение при Шипка, а слѣдъ това, въ Малешевскигѣ планини. Нопъ Иванъ, дошелъ вѣдно съ рускитѣ войски до Кюстендилъ, помина се тукъ слѣдъ три мѣсеци.

Коте Карчовъ, отъ друга страна, сжщо тъй изгубенъ отъ другаритѣ, намѣрилъ п. Стояна, който все още безизходно се скиталъ изъ планинитѣ. Послѣдниятъ възнамѣрилъ и убѣдилъ другаря си да отидатъ въ Рилския монастиръ, игумнитъ при който билъ отъ числото на съмишленицитѣ и неговъ познатъ. Коте Карчовъ удобрилъ този планъ и, съгласно взетото рѣшение, тѣ минали Маленево, Нишевъ, Джумалийско, дѣто намерили и Илия Горановъ, сжщо

www.dlib.mk

тъй изгубенъ отъ дружината и най-послѣ дочули скота на буйната манастирска рѣка. Попъ Стоянъ твърдѣ добрѣ знаялъ колко скжпо би коствувало на обителта едно тѣхно появление прѣдъ манастирскитѣ слуги; затова трѣбвало да се търси друга възможность да проникнатъ до прѣдполагаемия покровитель, отецъ Пантелеймона (така бѣше името на игумена при Рилския манастиръ). Отъ друга страна, нощемъ тука влизането бѣше невъзможно, защото, споредъ заведения обичай, вратитѣ на манастира биваха залоствани всѣка вечерь още въ видело. А между това, врѣмето минувало и вече клѣпалото възвѣстявало обѣдъ въ стѣнитѣ на манастира. Това насърчило до нѣкадѣ п. Стояна и му дало поводъ да допусне, че даже ако би имало полицейски хора, тѣ ще бждатъ заняти съ обѣда и нѣма да го съпикасятъ. Съ това прѣдположение, той оставилъ камата и двустволовата си пушка при двамата свои другари и, наметнатъ съ една дълга черна дрѣха, която до нѣкадѣ мясала на попско расо, се опжтилъ къмъ самоковскитѣ врата, като не забравилъ да пъхне револвера въ единъ отъ джобоветѣ си. Влѣзълъ п. Стоянъ прѣзъ широкитѣ манастирски врата и право тегли къмъ помѣщението на игумена. Кое-какъ той достигналъ подъ статитѣ, които стоятъ успоредно съ храма, но, за нещастие, тукъ прѣдъ него се изпрѣчва единъ отъ калугеритѣ, добъръ приятелъ на турцитѣ, и го спира.

— Стой, — казалъ подлия божи служитель: — или върни се отъ дѣто си дошелъ.

— Остави ме, моля те, да се явя на игумена, — отговорилъ п. Стоянъ: — или ако щешъ, самъ иди го извѣсти за мене.

www.dlib.mk

Калугерътъ проумѣлъ въ що се състои работата, която, прочее, не за пръвъ пѫть му се бѣ случвала и съ още по-високъ гласъ и по-настоятелно почналъ да го изтирва на вънъ. Това спръчкване обърнало вниманието на запти-тѣ, които тъкмо тогава, поради размирното врѣме, квартируваха въ манастира. Излѣзли четирма души отъ тѣхъ, — улавятъ го; бързо отъ срѣщната манастирска врата прииди още шестима запти-ета, които, като го прѣтърсили, намѣрили само двѣ чохи отъ попска капа, при което револве-рътъ по едно чудо осталъ незабѣлѣзанъ въ джеба на панталонитѣ му.

— Кой си ти, отъ кадѣ идешъ? — го пи-тали: — Ти си попъ Стоянъ.

— Азъ не съмъ попъ, — отговаря този съ високъ гласъ, за да го чуе игуменътъ; — азъ съмъ манастирски слуга, стоя при воденицата и игуменътъ ме познава.

Послѣдниятъ, обаче, благоразумно отказалъ да помни да го познава и нещастниятъ п. Сто-янъ, който съ сълзи го молилъ за една само дума, която бѣше въ състояние да го избави, още сжщия часъ билъ затворенъ въ страшната манастирска кула. Два дена той водилъ прѣго-вори съ игумена и прѣдлагалъ да се смѣнятъ съ нѣкого приличенъ нему отъ братята. Но пос-лѣдниятъ не смѣлъ да се ангажира на такава рѣшителна постжика, макарь това да бѣше много приемливо и безопасно за онзи калугеръ, който приемаше да прѣдставява мнимия п. Стоянa. Той на мѣсто това искалъ чрѣзъ пандурить револвера му, за да го прѣдаде на двамата не-гови другари, които, като го прѣчакатъ нѣкадѣ

www.dlib.mk

изъ пжтя за г. Дупница, ще избиятъ заптиетата и ще го избавятъ. Това обаче се видъло невъзможно на п. Стояна, който вече се съмнѣвалъ въ искреностьта на игумена, а отъ друга страна не билъ сигуренъ, че наистина ще бжде закаранъ въ Дупница и че, споредъ увѣренията на игумена, ще го придружаватъ не по-вече отъ трима заптиета. Така п. Стоянъ рѣшилъ да чака послѣдния си часъ, като изказалъ съжаление, че не послѣдния, а първия куршумъ е назначенъ отъ орисията му да отправи срѣщу собствения си черепъ. Това негово рѣшение, въпрѣки изгодната обстановка, която му даваше възможность да убие най-малко петима души пръдъ себе си, — съдържаше едно рѣдко християнско самопожертвуване, което съображаваше спасението на обителта отъ напасть. На третия день въоржженитѣ заптиета обиколили вратата на затвора и, съ единъ пандуръ на чело, отключили тежката брава; една сѣнка се мръдала въ тъмния къть на затвора и наближила къмъ вратата; това билъ п. Стоянъ. При самия видъ на вжжето, което се вило въ ржцѣтъ на едного отъ заптиетата и при вида на обтегнатитѣ пушки къмъ себе си, — той се досѣтилъ за какво го викатъ и излишно било да му казватъ, че трѣбва да се готви за пжть. Послѣденъ пжтъ и найсилно по лицето му се изрисувало едно явно колебание, но — взето единъ пжть рѣшението, той трѣбваше да му се подчини. Тогава подъ претекстъ, че си забравилъ дрѣхата, п. Стоянъ се връща обратно въ затвора и . . . единъ гърмежъ долѣтѣлъ изъ дълбочинитѣ на кулата, който събудилъ ехото на заспалата обитель. Така довърши своето отечествено дело великиятъ без-

www.dlib.mk

вѣстенъ герой п. Стоинъ Разловски. Неговото тѣло стояло два деня незарито и чакъ на третия день братята го погребали въ манастирската гробница.

Прѣзъ сжщия мѣсецъ, мимоходомъ казано, единъ селянинъ отъ Неянецъ, по име Георги Стойковъ напусна Троесковския манастиръ, дѣто бѣ ходилъ да работи като долгеринъ и се опжти за гр. Крива-Паланка. „По милостьта на едно приказание, насочено противъ онія отъ възсталицитѣ, които, прѣличени, прѣбѣгваха къмъ Сърбии, въ силата на което всѣка непозната личность трѣбваше да се счита за подозрена, — нещастниятъ Георги Стойковъ се озова въ ржцьтѣ на паланечкитѣ власти. Тѣзи, виждайки го старъ и при това внушителенъ, твърдѣ лесно подозрѣха въ него личностьта на п. Стоина и, слѣдъ едно официално извѣстие за улавянето на „разлошкия попъ“, тържествено го поведоха къмъ Кюстендилъ, дѣто още нѣмаха извѣстие за печалната случка въ Рилския манастиръ*). Съ вързани ржцѣ и пия мимия п. Стоинъ е вече близо; той минува прѣдъ кулата на с. Враца, което е на два часа отъ града и достигва до с. Жиленци,-дѣто го чака едно истинце азиатско тържество: по-вечето отъ турското град-

*) Смьртьта на п. Стоина, считаме за нужно да кажемъ, се държа въ тайна до самото освобождение на България; коя е причината на тази мистерия-не ни е извѣстно, обаче, съ положителность знаемъ, че манастиря е бровлъ около 100 лири на онія, които са отишли да удостовѣрятъ самоличностьта на попа. Слѣдъ това, лесно можемъ да се осѣтлимъ въ тайната, яко допустимъ, че тукъ е имало малко заплашване въ съобщничество съ възсталицитѣ, още по-вече, като вземемъ прѣдъ видъ личностьта на почитания кюстендилски гражданинъ Айдукъ-Сулю, който бѣше единъ отъ двамата дошли за провѣрка въ манастиря и които, явно е, върнѣше голѣми отъ тоя родъ спекули за обогатяване.

www.dlib.mk

ско население е излѣзло да види разловския попъ. Нещастният 65 годишенъ старецъ, обкржженъ отъ канибалски викове и ревътъ на нарочно изпратенитѣ за него тжпани, най-послѣ достигна и спрѣ въ двора на полицията. Тукъ за извѣсно врѣме настана нѣкакво си адско смѣтение, което се изразяваше въ ожесточени възклицания и заканвания.

„Не билъ той, другъ нѣкой билъ“ — Тѣзи думи прѣминаха отъ уста на уста прѣзъ хилядното множество озвѣрени и любопитни хора. За голѣмо свое удивление, бѣдния дюлгеринъ, който нищо още не разбираше отъ всичката тази церемония, биде пуснатъ на свобода и днесъ неговия забавенъ епизодъ мнозина отъ кюстендилскитѣ граждани помнятъ и разказватъ съ присмѣхъ.

Четата, врѣме е да се повърнемъ къмъ ней, значително намалѣваше и много отъ момчетата се бѣха разпръснали по разни страни. Тя не можеше да има никакви съобщения съ другари, съмишленици, нито съ народа. А, между това, зимата почна да дава своитѣ прѣдисловия и вече доста осезателно напомняше за себе си. Тогава останалата часть отъ възстаницитѣ, заобиколиха изъ нѣкои и други мѣстности и врѣдомъ съвѣтваха населението да сѣди мирно прѣдъ видъ на настжпающата зима и голѣмата турска сила. — Много мжчно ставаше на момчетата, когато биваха принудени да слушатъ упрѣцитѣ и негодуванията на населението, което сърдито имъ говорѣше: „дъ ви е Дѣдо Илья, който щѣше да дойде, ужъ, съ 3000 души; дъ е Сърбия, която при първа пушка щѣше да нахлуе въ тая робска земя?“ На това момчетата не можеха да

www.dlib.mk

намѣрятъ никакъвъ отговоръ: до-тѣхъ още не-бѣ достигналъ трѣсъкътъ на рускитѣ щикове. А. между това, зимата отлѣтяване и пролѣтьта вече прибиране своитѣ момчѣта, разпилѣни изъ разнитѣ копари и засѣлница. Сега за тѣхъ отново се почва свободния, пѣленъ съ работа животъ и тѣ благосклонно си спомнятъ за зимнитѣ бѣдствия, когато, между другото, веднажъ за 7 оки хлѣбъ бѣха дали единъ наполеонъ, който равнѣше 92 гроша. Дружината, която сега наброяваше около 30 души юнака, се олжги къмъ Осоговскитѣ планини, дѣто пѣкара до края на лѣтото, когато разнебитената отъ войната турска войска бѣгаше изъ линиитѣ на честния бой и се пръдаваше на плѣнъ, обиръ и убийства. Затова, момчетата, числото на конто значително бѣ нарастнало отъ нови неволници, като Иванъ Козаровъ, Кутрульо, Торолинко и други, — се раздѣлиха и завзеха тритѣ главни прохода прѣзъ конто ставаха най-вече частични бѣгания на турския аскеръ. Съ тая цѣль, едни се закрѣпиха надъ с. Разловца, други — въ Широки-долъ, дѣто минаваше пѫтя за Радовишко и Струмишко и трети — на Кресненското устие, Мелнишко. Населението въ тоя случай много помагаше на четата, като ѝ даваше вѣрни свѣдения за отправленията на освирѣпенитѣ бѣгленци, отъ които то доволно много си патѣше. Отъ начало прѣвъзходството на турското оржжие надъ онова на четницитѣ*) правѣше май мжчна борбата за послѣднитѣ, колкото и малочисленн да бѣха тѣлпитѣ отъ бѣжащитѣ войници. Но, снабдени съ хубавитѣ аскерски

*) Извѣстно е, че току прѣдъ самата война турското правителство снабди по-голѣмата часть отъ войскитѣ си съ английски мартини.

www.dlib.mk

мартини, тѣ можеха вече сполучливо да оперирать изъ тия тѣсни устия, които предоставятъ превъзходна охрана на най-малочислената, но добрѣ въоржжена сила. Хубавото оржжие, което тоя родъ тактика даде възможность на четата да притъжава въ доволно голѣмо количество, както и обстоятелството, че с. Разловца служеше като прибѣжище на цѣло Пеянечко и Малешевско, способствуваха за значителното нарастване на четата. Дѣдо Нико чорбаджията, п. Данаилъ, Христо Киселички и още много други непрѣстано идѣха да се записватъ въ редоветѣ на възстаницитѣ. Сега вече турцитѣ не тъй безнаказано можеха да произволствуватъ въ тия области, както до тогава. Сега духътъ въ робитѣ бѣше по-вече повдигнатъ и прѣдъ тѣхното негодуване падаха най-неразрушимитѣ прѣпятствия. Тѣ станаха войници за право, очакване се само подходящия за тѣхъ войвода.

V.

Дѣдо Илья войвода.

(Дѣдо Илья въ с. Цръквинецъ. — Българско самоуправление въ Царево Село. — Дѣдо Илья въ Джумая. — Неговитѣ военни дѣйствия спрѣмо турскитѣ села: Крушникъ, Брѣзница и други. — Личностьта на Дѣдо Илья. — Сан Стефанския миръ и повикването на Д. Илья въ Цариградъ. — Край на възстанието. — Реставрация на турското управление. — Прѣселение на пеянечкитѣ българи. — Заключение).

Четата, както видѣхме, нарастна значително и съ своето добро въоржжение тя бѣше наклонна да даде по-широкъ просторъ на своитѣ дѣйствия. Едно много обикновено обстоятелство дойде да угоди на нейнитѣ наклоности и й даде поводъ за рѣшителни постжики. Прѣди три сед-

www.dlib.mk

мици чаршията въ Царево-Село бѣ станала плячка на бѣжанцитѣ, въ които на послѣдъкъ военнитѣ несполуки бѣха значително повдигнали воинствения духъ спрѣмо безоржжнитѣ селяни и това нѣщо накара възстанницитѣ да се приготвятъ за едно задружно нападане и избиване на турското население въ тоя малъкъ градъ. Въ разгаря на тия приготовления въ с. Разловца пристигна едно повелително писмо, което се отнасяше до всички възстанически дружинки. Този, който го донесе, бѣше куриеръ на Дѣдо-Ильо-Войвода. — „Колкото чети се намиратъ, — грозно повеляше Дѣдо Ильо: — всички утрѣ да осъмнатъ при мене въ с. Цръквинецъ".

Това писмо достигна до възстанницитѣ въ Нияпеца и още при зори 40 души момчета бѣха на кракъ прѣдъ войводата. За сжщия день Дѣдо Ильо бѣ свикалъ по три-четирма агалари отъ всѣко неянечко село и имъ заповѣда да прибератъ сами оржжието отъ турското население, да го натоварятъ на конье и му го донесатъ въ едно най-късо врѣме. Той имъ напомни сжщепрѣменно да не помислятъ да прѣнебрѣгнатъ неговата заповѣдъ, защото, при едно най-малко непълзновение отъ тѣхна страна, всички села ще бждатъ прѣдадени на огънъ и сѣчь. Турското население побърза да изпълни грозното приказание и скоро прѣдъ нозѣтѣ на Дѣдо Ильо биде събрано и натрупано въ видъ на арсеналъ всичкото оржжие отъ неянечкитѣ села, което той прѣпрати на властитѣ въ Кюстендилъ. Слѣдъ два деня въ с. Цръквинецъ пристигна още една малка четица отъ Малешевско, която се прѣдвождаше отъ Коте Карчовъ и Георги Цоцовъ. Тя се присъедини къмъ Дѣдо Ильоната дружина

www.dlib.mk

и сега вече, считайки положението въ Пеянеца напълно успокоително, — тъ всички можеха да се върнатъ обратно въ Кюстендилъ. Това бъше около последната третина на януари, 1878 година.

Прѣзъ сжщото това врѣме и мѣстното българско население устрои привременно свое народно правителство, което следваше отъ самостоятелна инициатива, но по потпак на онова, което русите бѣха наредили въ Кюстендилъ. По молбата на пиянчаня, кюстендилския врѣменен управитель господинъ Савойски за тая цѣль изпрати извѣстния намъ Христо Ст. Векиларчевъ, отъ Кюстендилъ, който се ползуваше съ голѣмъ авторитетъ между българското и турско население. Въ резултатъ, на 4 февруари се основа привръменното управление, което наброяваше следнитѣ лица: Иванчо п. Ивановъ, Димитъръ Боя джиевъ, Мито Киселички, Ангелъ Чипевъ, Анастасъ Ивановъ, Мане Щипски, Амидъ Кадийски, Мехмедъ Сулевъ и Сулейманъ Пръчевъ. Новото правителство започна своята дѣятелность, като назначи на пръвъ планъ 10 души стражари, които трѣбваше врѣменно да си набавятъ оржжие и дрѣхи на собствени обдръжки. Тѣхниятъ отличителенъ бѣлѣгъ бѣше една тенекийка, която тъ носѣха прикрепена на гърдитѣ си съ надпись: „полиция“. Сѣдалище на ново-учрѣденото правителство бѣше градецътъ Царево Село и то можа да трае само два мѣсеца, до нашествието на Хафѣзъ паша.

Последното обстоятелство е отъ едно естество, което по своята важность заслужва особено третиране; това, обаче, въ интереса на последователното развитие на събитията може

www.dlib.mk

да отложимъ за по-послѣ. Поставени въ такива граници, ние сме принудени да се повърнемъ къмъ произшествията около руския гарнизонъ въ Кюстендилъ.

Градътъ Джумая, който отстои на нѣколко часа отъ Кюстендилъ, по това врѣме оставаше още непокътнатъ отъ руските войски и бѣше пѣленъ съ бѣжанци, които, извѣстно е, носѣха много бѣдствия съ своето отстжпление. Непоправими въ това отношение, тѣ и тукъ не закъснѣха да възпроизведатъ страшните нѣкогашни свирѣпости, които потрѣсоха на врѣмето си цѣлия мислителенъ свѣтъ. Селата, Селище, Кържево, Желѣзница, Стобъ, Поромино, Бараково — всички имаха жестоката участь на Панагюрище и Батакъ, която бѣше още по-вече чувствителна, защото се повтори въ самата заря на освобождението. Слѣдъ представянето на увѣренията за звѣрствата въ Джумалийско пристигна и многоочакваната заповѣдъ за прѣвземането на тая область. Вслѣдствие на това една часть отъ Кюстендилския гарнизонъ се отжти за гр. Джумая и го прѣвзе безъ да се простира, обаче, по-нататъкъ изъ околностьта, която бѣха наводнили паплачь бѣжанци отъ Дупница и Самоковъ.

Между другото, заслужва да се отбѣлѣжи друга една случка, като твърдъ характерна за тогавашното врѣме. Това стана между 12 и 13 февруари на струмския мостъ при с. Желѣзница, който биде изгоренъ и продженъ отъ нѣколко души съзаклятници съ цѣль да попрѣчатъ на бѣството на турцитъ отъ гр. Джумая. Тѣ бѣха около 15 души, между които Христо Киселички, Георги Видимлията, Иванъ Бачевъ, Транъ Кръ-

www.dlib.mk

фия, Трайко Стояновъ, Георги Мериняктъ и др· — всички нѣкогашни участници въ разловската чета. Тѣхниятъ планъ излѣзе много сполучливъ, защото турцитѣ така истерически се забъркаха при вида на зиналата пропасть, въ която бѣснѣеше дълбоката Струма, щото на съзаклѣтницитѣ, които се бѣха скрили наблизо, оставаше само да се появятъ и започнатъ своето изтрѣбление. Всички сварени на голѣмия мостъ бидоха съсѣчени между задрѣстенитѣ коля, или прѣдадени на стрѣвнитѣ вълни на Струма. По-голѣмата часть отъ онія, които се точеха въ нескончаемата върволица по джумалийското шосе, послѣдва сжщата участь и само една незначителна часть отъ тѣхъ можаха да избѣгнатъ отмъщението.

Живѣеше по това врѣме и се славеше съ своитѣ лудости единъ попъ по име Ангелъ, съ прѣкоръ „делията“, който, както ще видимъ, странно подхождаше къмъ персоната на попа. Той бѣше лѣжалъ прѣди нѣколко години въ нѣкой затворъ и то по една твърдѣ проста причина. Тя състои въ това. Единъ пжть, като пжтувалъ съ свои хатъ (— попътъ билъ много любитель до подобенъ родъ пжтувания) къмъ нѣкое село, застигналъ единъ ходжа, който яздилъ на магаре. Извѣстно е, какво наслаждение изпитватъ ходжитѣ, когато се клатушкатъ на гърба на позната четвероного. Поради това, настроението на ходжата било крайно щастливо и, разбира се, между двамата пжтници скоро се завързалъ разговоръ. Отъ дума на дума, той прѣминалъ върху коня на попа, който — безъ да му мисли много, сондиралъ своя събесѣдникъ, дали ще може да гони 40 души турци съ тоя

www.dlib.mk

конь. Турчинътъ отговорилъ на това, че, ако е рекълъ Алахътъ, не 40, а 400 души ще може да гони. И двамата пжтници се разъ̀лили: обаче послѣ тая случка единиятъ отъ тѣхъ се озовалъ въ затвора: това билъ п. Ангелъ делията.

Много още лудории се отдаваха на личностьта на попа, който справедливо бѣ чуенъ въ неколко каази. Слѣдъ тая случка, обаче, той страшно намрази турцитѣ и само чакаше врѣмето, когато ще може да яхне още единъ пжть своя конь и си отмъсти. Всичко минува въ тоя свѣтъ и всичко се забравя, но нашиятъ делия нѣмаше това щастие — да забрави. За това той, щомъ чу за бѣгството на турцитѣ, събра десетина души другари изъ пиянечкитѣ села, възсѣдна своя конь, пусна го прѣзъ села и полета и като вихрушка се зададе по джумалийския пжть — за страхъ и ужасъ на нещастнитѣ бѣглеци и за голѣмо чудо на съзаклѣтницитѣ. Тѣ всички рѣзали въ изтжплението си, но най люто е отмъстивалъ п. Ангелъ Делията, когото турцитѣ дълго още ще помнятъ.

Слѣдъ прѣвзимането на Джумая, Дѣдо Ильо, който бѣ послѣдвалъ руситѣ, събра своитѣ юнаци, каквито той бѣ навербувалъ напослѣдъкъ въ доволно голѣмо количество и съ около 100 души замина за джумалийскитѣ села съ твърдото рѣшение да ги изпразни отъ всѣкакъвъ турски елементъ. Това негово рѣшение се удобряваше отъ руситѣ, които него намираха за най-подходящъ къмъ тая работа.

Така, той доближи до селото Симитли, което се отличаваше съ своето гостоприемство по отношение къмъ турскитѣ бѣжанци. Тъзи, щомъ

www.dlib.mk

узнаха за присѫтствието на Дѣдо Илъо, се прѣмѣстиха въ ближното турско село Крупникъ, което войводата рѣши да. прѣвземе по какъвто и да е начинъ.

Още сѫщия день той даде команда за походъ и възстаническия отрядъ се повдигна къмъ селото Крупникъ. Най-напрѣдъ въ една цѣпь вървѣха около тридесеть души конници и тѣ съставяваха възстаническата кавалерия; задъ тѣхъ се нижеха и стройно пристѫпяха пѣшацитѣ, на брой по-вече отъ 70 души; и тъй, на чело съ барабанния бой, повтарянъ отъ ехото на сивитѣ скали, тѣ доближиха и ударихa на турското село.

Въорѫженитѣ турци, — такива бѣха почти всички въ селото, — излѣзоха на единия край и, закрѣпени въ едни много добри позиции, откриха огънъ на дружината. Цѣлта на турцитѣ бѣше да задържатъ нападателитѣ до когато женитѣ и дѣцата отъ селото успѣятъ да се добератъ до скалилтѣ на Кресна, дѣто мѣстностьта сама дава сигурность на оня, който се брани. Въ тактиката на отбранителитѣ имаше добъръ и изпѣлнимъ замисъль, защото скоро наистина възстаницитѣ забѣлѣжиха една дълга нивица отъ хора на отвѣдната страна по шосето: това бѣха бѣжанци, които се спасяваха и изнасяха покѫщината на селото. Слѣдъ малко турцитѣ почнаха да отстѫпятъ въ най-голѣмъ порядъкъ безъ да прѣкъснатъ боя и най-послѣ успѣха да се укрѣпятъ въ една скалиста мѣстность, дѣто Дѣдо Илъо отказа да ги прѣслѣдва. Той рѣши да се върне въ с. Долня и Горня Сушица, изпращайки

www.dlib.mk

сещевременно въ Джумя осемь души турци, като пленници отъ пръвнетото село*).

Дѣдо Илью мислѣше да остане за по-дълго врѣме въ селото Сушица, защото получи извѣстие, че ще дойдатъ възстаницитѣ отъ друга една чета, която се движеше въ Петрѣчко и Мелничко**). Тая чета, въ която, като по-видни, ще спомснемъ лицата Костандия, Око, Златко, п. Димитри Рибницки***), Торолинко, Котрулью, Иванъ Козаревъ и други, — пристигна още сѫщия день. Това даде подкрѣпление на Дѣдо Илью за нови дѣйствия.

Още на другата сутрина той напѫти своитѣ сили противъ турското село Брѣзница, което бѣше напесено съ бѣжанци отъ Джумалийската околность, а особено отъ селата Симитли и Крупникъ. Но прѣди да започне блокадата Дѣдо Илью раздѣли дружината на двѣ части, като отдаде едната, по-малката, на четника Димитъръ Трифуновъ и му заповѣда да бѫде готовъ да атакува всѣкой пѫть онии отъ обсаденитѣ, които би се опитали да бѣгатъ.

Въоръженитѣ турци посрѣщнаха нападателитѣ вънъ отъ селото на много яки позиции и почнаха да ги обстрѣлватъ. Върни на своята

---

*) Кадѣ отидоха тия 8 души плѣнници, какво стана съ тѣхъ? — Никому не е извѣстно това. Съ положителность какъвто се каже, то е че подобни плѣнници никой не е виждалъ въ Джумя. Чудна мистериозность покрива този актъ.

**) На нея чета се дължи устроеното тукъ самоуправление, както въ Пиринска.

***) Златко и п. Димитри всѣкога водѣха съ себе си и своитѣ дѣца. Дѣтето на първия тогава бѣше на десеть години и се именуваше Доно; сега той е мажъ и въ отечеството му го зо-вятъ Първенъ царь.

www.dlib.mk

тактика, тѣ съ това се опитаха да изиграятъ повторно своитѣ обсадители, но тѣ се измамиха въ смѣткитѣ си. Пакъ, както миналия день, — жени, дѣца, конье, добитъкъ — всички натоварени съ покъщина, попълниха на отвъдната страна на селото и, кой какъ може, се втурнаха къмъ моста на Струма. Тукъ, обаче, тѣ бидоха принудени да се отрекатъ отъ намѣрението си, защото другаритѣ, които четникътъ Димитъръ Трифоновъ сполучливо и незабѣлязано бѣ подвелъ въ едно доста благоприятно мѣсто, — почнаха да ги обстрѣлватъ и ги накараха да се повърнатъ обратно въ селото. Отчаяното положение принуди обсаденитѣ да се биятъ рѣшително. До три пѫти възстаницитѣ съ голѣма сила ги нападаха и много турци погубиха; обаче, всички тѣхни опити да ги изкаратъ изъ окопитѣ останаха безуспѣшни.

Боятъ трая три часа непрѣкъснато и само настѫпването на нощьта опрѣдѣли края. Тогава Дѣдо Ильо се оттегли въ планината съ една загуба отъ десеть момчета.

На слѣдващето утро, щомъ се съмна, Дѣдо Ильо заповѣда на четницитѣ да се готвятъ за пѫть, че ще ги води обратно за Джумая. Това свое рѣшение войводата базираше върху мисъльта да набере нови по-достатъчни сили, която мисъль се породи въ него вслѣдствие на послѣднитѣ му неуспѣшни опити съ турцитѣ. Но дадената заповѣдь уморенитѣ момчета взеха да ставатъ и единъ по единъ почнаха да доближаватъ до огнището, дѣто отдавна и пръвъ бѣ сѣдналъ войводата. Сѣди Дѣдо Ильо до огъня и три-четирма селяни, въоржжени съ тояги и по

www.dlib.mk

единъ пищовъ на пояса, го обкржжаватъ и му думятъ нѣщо кротко и подобострастно. Тѣхния разговоръ се касае до нѣкакви си откраднати стада, които тѣ, въ своето страхопочитание прѣдъ Дѣдо Иля, не смѣятъ да отнематъ отъ турцитѣ помимо неговото позволение. Споредъ тѣхнитѣ донесения, тия стада били нѣкога български, които турцитѣ въ своето бѣгство били зарѣзали по планинитѣ; ето защо тѣ намираха за най-коректно да си ги присебятъ отново. Прѣзъ всичкото врѣме на разговора Дѣдо Ильо мълчеше и само слушаше внимателно събесѣдницитѣ си. А врѣмето, между това, минуваше; момчетата бѣха вече готови и той най-послѣ съ единъ силенъ погледъ прѣкѣсна своето упорито мълчание.

— Вие искате да намѣрите работа на тоягитѣ си — каза той на тримата користни овчари: — Ще закарате овцѣтѣ, — добрѣ; а знаете ли, че, щомъ се разнесете по колибитѣ, турцитѣ ще ви изколятъ? Не може! — Ето азъ ви оставямъ десеть души отъ моитѣ момчета, които ще ви пазятъ, защото ме е страхъ да не натъчите по нѣкой турски ножъ, ако се върнатъ ония отъ селото.

Слѣдъ тия думи Дѣдо Ильо даде заповѣдь и дружината потегли за с. Сушица, дѣто пристигнаха слѣдъ два часа. Още при влизането на войводата биде докладвано, какво сума голѣми стада, на брой около двѣ хиляди овци, били прѣкарани отъ планината къмъ Дшумалийскитѣ села. И това съобщение ще за селянитѣ една настоящна гаганка, която тѣ никога не можеха да разгѣлкуватъ. Работата, обаче, не прѣдставяваше такава запѣтеность за нашитѣ възстанници, ко-

www.dlib.mk

ито скоро се досѣтиха за хитростьта на овчаритѣ.

Тѣзи, сега му е мѣстото да отбѣлѣжимъ, се движеха по единъ много хитъръ планъ спрямо Дѣдо Илья, който — тѣ бѣха увѣрени въ това — по никой начинъ нѣмаше да имъ позволи да закаратъ турскитѣ стада. Приемайки това обстоятелство въ съображение, тѣмъ не оставаше друго срѣдство освѣнъ измамата. Така и бѣ сторено. Въ продължение на току що изложения разговоръ покрай огнището между войводата и тримата пастири, тѣхнитѣ другари вече скарваха добиститѣ изъ най-потайнитѣ гънки на планината, като при това изпразниха по нѣколко пѫти пищовитѣ си съ цѣль да подплашатъ стадата и ги накаратъ да се движатъ по-бързо.

Отъ друга страна пѣкъ, турцитѣ изъ околнитѣ села изпратиха, на свой редъ, при Дѣдо Илья 4-ма селяни, за да искатъ стадата си, завдигането на които тѣ отдаваха до извѣстна степень лично на него. Но разбира се, тѣ ги подучиха какъ да изпълнитъ своята мисия и не забраниха да имъ напомнятъ да полѣгватъ по малко. Тѣ се явиха прѣдъ Дѣдо Илья скоро по пристигането на четата въ с.. Сушица.

— Много ти години, капитанъ Илья, — казаха тѣ и придоха да му цѣлуватъ ржка, като свалиха шапкитѣ си и му се поклониха низко до земята.

Той само се ржкува.

— Не съмъ владика да ми цѣлувате ржка, — отвърна сурово войводата: — Когато отидете въ Мелникъ при владиката (— той позна селянитѣ по дрѣхитѣ че сѫ отъ тамъ), нему цѣлувайте ржка.

www.dlib.mk

— Капитанъ Ильо — заговориха четирмата парламентери: — насъ ни пращатъ нашитъ аги да те молиме да имъ върнешъ овцьтъ. Знаешъ и за тъхъ е язъкъ, защото тъ сж чували, гледали тая стока; молиме те . . .

— Азъ мислѣхъ — отговаря кротко Дѣдо Ильо: — че вие сте дошли да ми се оплачете отъ теглилата, що ви сторватъ турцитъ, ще искате пушки и ще ни придружите да гоним заедно тази гадь турска, а вие, — сърдито повдигна гласа си Дѣдо Ильо, — види се, още искате да бждете овчари на турцитъ. Васъ сж ви пратили да искате овци отъ мене: азъ не съмъ търговецъ, нито овчарь; азъ съмъ войвода.

Слѣдъ тия думи той даде на четирмата пратеници да разбератъ, че трѣбва да се отдалечатъ, което тѣ побързаха да направятъ поскоро. Тогава врѣмето бѣше такова, че съвсѣмъ не съотвѣтствуваше на четата да се занимава съ въпроси, които се касаеха до нѣкакви си турски откраднати стада. Нейнитъ задачи бѣха по-обширни, нейнитъ стрѣмежи засѣгаха по-далечни цѣли. Тя бързаше да постигне тѣхното осжществение; нейнитъ пжть лежеше на югъ и допираше вълнитъ на Бѣлото море.

По сключения Санъ-Стефански договоръ, обаче, операцитъ на Дѣдо Ильо бидоха прѣкъснати и самъ той биде повиканъ съ една заповѣдь отъ Цариградъ. Той побърза да изпълни заповѣдьта и около 22 мартъ замина за квартирата на главнокомандующия рускитъ войски Великия Князъ Николай Николаевича. Нѣколко отъ другарите му го послѣдваха до Цариградъ, а останалите получиха заповѣдь да стоятъ мирно

www.dlib.mk

до завръщането на войводата. Това повикване на Дѣдо Илъо въ Цариградъ може да се счита като край на възстанието.

Но при все това съ тоя актъ не свърпиха събитията, защото историята има да отбѣлѣжи още много случки, които слѣдваха отъ правилното развитие на тия именно събития. Думата ни е за онія инциденти, що съпровождатъ Хафъзъ-пашовото нахлуване, за което бѣхме упоменали на свое врѣме въ съчинението си и които трѣбва да бждатъ отбѣлязани поради своята историческа връзка съ по-прѣжнитѣ събития.

Окуражени отъ отсѫтствието на Дѣдо Илъо и слуховетѣ за очертанието на новитѣ граници, пиянечкитѣ турци намислиха да изиграятъ една хубава шега съ Българитѣ.

Нашествието на Хафъзъ паша отъ Скопие, което послѣдва едва една седмица слѣдъ отпжтуването на войводитѣ въ Цариградъ, — бѣше резултатъ на тоя отмъстителенъ замисълъ. За това съ неговото нахлуване въ областьта на Пиянеца ние вижламе какъ мѣстнитѣ турци, придружени отъ всичкия башибузукъ изъ Кочанско, грабватъ наново оржжието и, озвѣрени, се устрѣмяватъ за отмъщение. Въ тѣхъ имаше доволно много оржжие, защото по-голѣмата часть, и то прѣимущественo по-хубавитѣ, пушки тѣ скриха и запазиха за себе си, като, колкото за лице, прѣдадоха на Дѣдо Илъо, онія които имъ бѣха излишни. или съвсѣмъ негодни за работа. Българското население бѣше сравнително лошо въоржжено и слѣдъ нѣколко изстрѣла изпразни цѣлата мѣстность въ единъ день. Това стана тъй неждѣйно, щото всичкитѣ 34 пиянечки чисто бѣл-

www.dlib.mk

гарски села, а особенно с. Цръквинецъ, което най-много имаше да дължи за своята слава — останаха съ всичкитѣ си покжщини и стада на разположението на побѣдителитѣ. Въ добавъкъ на това, много отъ тия села бидоха опожарени, а мѣстото на нѣкои отъ тѣхъ, като Долни и Горни Цръквинецъ и съсѣдното съ тѣхъ с. Очипаля, слѣдъ тия грозни събития можеше да се опрѣдѣли само по пушека и черните пепелища. И тъй, лишени отъ всѣкакъвъ поминъкъ, нещастнитѣ бѣжанци се опжтиха за Кюстендилъ, осланяйки се само на милостьта на свободното кюстендилско население. И наистина тѣ тукъ можаха да се радватъ на добрия приемъ на българитѣ: Изпразненитѣ турски кжщи и тѣхнитѣ пълни житници се отвориха, за да дадѫтъ подслонъ и храна на тоя злочестъ народъ; фурни, нарочно устроени, вадѣха ежедневно хлѣбъ за бѣжанцитѣ и дрѣхи, помощи се сипѣха отвредъ, като признакъ на братския приемъ на кюстендилци, безъ който тѣ щѣха да паднатъ въ най-отчаяно бѣдствие. Обаче тѣ не забравяха своето родно мѣсто и всѣкога храняха надежда да се върнатъ въ своитѣ имущества заедно съ побѣдоноснитѣ руски войски.

Уморени отъ многобройнитѣ подвизи изъ селата, турскитѣ войски се върнаха въ Царево-Село, като поставиха за всѣка случайность силна стража отъ къмъ Кюстендилъ. Тѣ тукъ прѣкараха въ почивка цѣли два мѣсеца и не прѣдприеха никакви дѣйствия противъ селото Разловца, макаръ то да бѣше три часа по-къмъ вътрѣшностьта на Македония. Не напразно то бѣ оставило онова страшно име за турцитѣ.

www.dlib.mk

Една вечерь, това било въ първитъ дни на възстанието, отъ къмъ Голакъ-Планина надъ Царево-Село се задало стадото на селския козарь, който, по обикновено, скарвалъ козитѣ си къмъ селото. Като съгледали това нашествие, нѣколко души турци вдигнали страшна тревога изъ селото и за въ часъ всичкото турско население застанало на кракъ да чака „попа Разложки“, който ще дойде да изгори Царево-Село. Неприятельтъ, между това, всѣ по вече и по-вече наближавалъ къмъ укрѣпеното село и прахътъ отъ стжикитѣ на грозпитѣ нашелници добивалъ всѣ по-продължовата и по-видна форма изъ селския пжть. Най-послѣ той допира до самото село; неговитѣ кълба продължаватъ заедно съ враговетѣ да нахлуватъ въ селската уличка, извивайки се надъ низкитѣ селски кжщици, дордѣ се загубятъ съвсѣмъ изъ роснитѣ листвени градински дървета. Какво е ставало прѣзъ това врѣме въ душитѣ на турцитѣ: гдѣ се е дѣвало тѣхното воинствено настроение при вида на опърничавитѣ брадати четвероноги? — нека всѣки се помжчи да си прѣдстави това.

Най-послѣ турцитѣ рѣшиха да развалятъ спокойствието си и изпратиха петь стотинъ души аскеръ и башибузукъ, които, придружени отъ двѣ горски орждия, — едното на Стрѣдна, другото на Голакъ планина — окржжиха селото Разловца. Орждията прогърмѣха по нѣколко пжти и извѣстиха на селото за приближението на турцитѣ, които скоро слѣдъ тази демонстрация взѣха да слизатъ по всички околни ржтове и настжпиха въ селския синуръ. Случайно тукъ се крила една чета отъ около 20 души възстанници; но тя можа да даде само нѣколко изстрѣла и,

www.dlib.mk

безъ да се ангажирва въ едно по-сериозно сражение, се отдалечи въ планината. Съ това можеше да се счита за свършена мисията на аскера, обаче той искара до край своята помирителна задача, уби двѣ момичета говедарчета, ужъ по погрѣшка, и влѣзе побѣдоносно въ истерически настръхналото село.

За голѣмо чудо на селянитѣ аскерскитѣ началници взѣха миролюбиво да ги увѣщаватъ и кротко да се отнася съ тѣхъ, като имъ хвърлиха само лекия упрѣкъ, какво „не могатъ да се оставятъ отъ стария занаятъ“. Селото биде простено подъ обѣщание, че за напрѣдъ ще бжде покорна рая на Султана.

Слѣдъ тая капитулация войскитѣ се върнаха въ Царево-Село, като извѣстна часть отъ тѣхъ останаха, за да се отбиятъ къмъ Гопакъ и прибератъ оставеното тамъ орждие. На пжтя солдатитѣ отъ тоя отрядъ срѣщняха една доста голѣма търла съ конара за добитъкъ и плѣвня, които тѣ рѣшиха мимоходомъ да запалятъ за свое удоволствие. Възползувани отъ отсѣтствието на селянина, притежатель на търлата, тѣ ѝ дадоха огъня, и доволни отъ своя подвигъ, продължиха пжтя си прѣзъ кърпището, дѣто нѣмаше жива човѣшка душа. Изведнажъ единъ гръмъ, по-силенъ отъ топовния, обърна погледитѣ на солдатитѣ къмъ оная ридина, дѣто бѣха оставили пожаря, който прѣдставляваше въ тая минута единъ грозенъ, величественъ фейерверкъ. Това бѣше една страшна експлозия, която вдигаше до облацитѣ други облаци и кълба отъ димъ влачещи съ себе си пламнали грѣди и главни отъ най-разнообразна величина. Войницитѣ

www.dlib.mk

пръминаха Голакъ-планина подъ силното впечатление отъ произшествието, стигнаха въ Царево-Село и едва тукъ можаха да си обяснатъ причинитѣ на тая експлозия.

Това бѣха резервирани отъ възстаницитѣ фишеци, които съставяваха четири голѣми пълни врѣчви и бѣха поставени на различни мѣста, далечъ отъ всѣкакви обиталища. Тѣ бѣха добрѣ гледжосани отъ вътрѣ и отъ вънъ и боровата смола, съ която бѣха запечатани, ги прѣдпазваше отъ всѣкаква влага. Тѣхнитѣ скривалища бѣха извѣстни само на възстаницитѣ и тѣ само можеха да се възползуватъ отъ тѣхъ въ случай на нужда. За нещастие, една отъ тия врѣчви биде намѣрена отъ притежателя на запалената търла, дѣто той бѣ си въобразилъ да я укрие; обаче, както видѣхме, тя причини оня страшенъ взривъ и сама стана жертва на пламъцитѣ.

---

www.dlib.mk

Около това време въпросите на Балканския Полуостровъ бѣха взели вече по друго направление; тѣ прѣминаха надъ компетентността на великите заинтересовани сили. Европейскиятъ концертъ прѣнесе разисквания отъ селцето „Свети Стефанъ“ въ Берлинъ, който срути съзиданото съ стотини хиляди трупове и продължи робството на единъ цѣлъ нѣколко милионенъ народъ. Вцѣпенението и разочарованието, които последваха отъ скования тукъ договоръ, парализираха енергията на най пламенните дѣйци отъ онова врѣме. Тѣ се чувствуваха уморени, за да тръгнатъ на ново по трудния, тръненъ пжть на национално събуждание. Това тѣ оставиха като завѣтъ на грядущите поколения.

Дѣдо Ильо, който живѣ до скоро и нѣкои отъ най-старите участници въ Разловското възстание бидоха честити да видятъ обновението на своитѣ идеали. Отъ тѣхъ нѣкои живѣятъ и до днесъ и тѣ съставиватъ една малка плеада,

www.dlib.mk

която може да се изброи на пръсти. Такива сж: братята Димитъръ и Костанди п. Георгиеви, Георги Нецовъ Цоцо, Костадинъ п. Стояновъ и Костадинъ Илиевъ Карчовъ.

КРАЙ.

СКОПІЕ

www.dlib.mk